het land van aalst

Tijdschrift van de geschiedkundige vereniging
HET LAND VAN AALST

JAARGANG XXXIX - 1987 - NUMMER 1

DE NOORDSTAR EN BOERHAAVE N.V.

de eerste vlaamse
Verzekeringsmaatschappij
gent 091-25 75 15

kulturele stichting NOORDSTARFONDS v.z.w.

DRIE PROCESSEN TE VLIERZELE UIT HET BEGIN VAN DE XVe EEUW.

W.L. BRAEKMAN

In het Rijksarchief te Gent bevinden zich drie bundeltjes die stukken bevatten van processen, die door de abdij van Sint-Baafs op het einde der XIVde en het begin der XVde eeuw gevoerd werden, en betrekking hebben op personen en bezittingen van haar heerlijkheid te Vlierzele.
Alhoewel van geen van deze processen het volledig dossier bewaard bleef, bevatten de stukken die wel tot ons gekomen zijn, voldoende gegevens om ons toe te laten een betrekkelijk goed idee te krijgen van de feiten.

Een eerste proces stelt tegenover elkaar de monniken van Sint-Baafs en de baljuw van het Land van Aalst, naar aanleiding van een betwisting over de nagelaten goederen van een Brabander die op Vlierzele zelfmoord pleegde rond 1397-98.

Het tweede proces werd gevoerd rond 1400-02 en had eveneens als aanleiding een betwisting gerezen tussen dezelfde twee partijen, ditmaal over het bezit van de goederen van overleden bastaarden.

Het laatste geding werd door de abdij gevoerd tegen een inwoner van Vlierzele die de onkreukbaarheid van de schepenen aldaar in twijfel had getrokken. Deze gebeurtenissen hadden plaats in 1430-31.

I. Betwisting over de nalatenschap van een zelfmoordenaar

Uit het proces van de abt van Sint-Baafs tegen de baljuw van het Land van Aalst, Robbrecht van Cappele, wegens het goed dat achtergelaten werd door Jan van den Assche, bleef alleen de supplicatie bewaard van de "oetmoedighe religieuse Abdt ende conuent van sente baefs bi ghend" voor "hu edele heeren van den rade ons geduchts heeren van bourgondien wesende in siin camere te risele". (1) De supplicatie is gedagtekend 21 februari 1401 en herinnert aan een reeds vroeger gedaan verzoekschrift; ze resumeert de argumenten die in het eerste - niet bewaarde - verzoekschrift opgesomd werden.

Eerst herinnert de abt van Sint-Baafs eraan dat "zij hebben in den name van haerre kerken in de prochie van vliederzele hoghe

(1) *R.A. Gent,* R. 887/9.

justicie middele ende nedere tol ende vont ende alle boeten also zij gheuseert ziin int vors. heerscip." Ze bezitten al deze rechten reeds zolang dat "niement de contrarie ghedinken en mach".

In de tijd dat Robbrecht van Cappele baljuw was van het Land van Aalst, d.i. in 1397-98 (2), kwam op de heerlijkheid van Vlierzele een vreemdeling aan. Hij heette Jan van den Assche en was "wonachtich... met zinen wiue ende met ziere hebbinghen in brabant in een gehuchte bi brusele gheheeten moertenbeke (3)". Op het heerscip van de abdij, binnen de "prochie van vliederzele" verdronk hij zich.

Toen men het lijk van de zelfmoordenaar ontdekte werd het dode lichaam gearresteerd "bi den officiers van den baliou van den lande van aelst, ende daer naer bi den vors. baliou ghediluereert... den officiers van den vors. religieusen", vermits aan de abdij "de hoeghe justitie toebehoerde ome dermede te doene dat behoort ghedaen te zine van den ghonen die hem zeluen tleuen nemen also dese dede".

Tot aan de inval en de overwinning van de Franken bleef de zelfmoord in onze gewesten ongestraft, zo hij niet begaan werd om de doodstraf te ontvluchten.

Geleidelijk deed echter het kerkelijk recht inzake zelfmoord zijn invloed gelden op het wereldlijk recht. De kerkelijke rechtsmacht aanzag de zelfmoord van leken niet als een aan haar voorbehouden geval, ze bemoeide zich niet met de goederenverbeuring van zelfmoordenaars, ze bezwaarde zelfs hun erfdeel niet met een boete.

Hoe de wereldlijke overheid tot goederenverbeurte overging wordt als volgt door A. de l'Arbre (4) geschetst:

1) naarmate de christelijke leer veld won, bleek de zelfmoord verfoeilijker en keurden de kostuimen de wettelijke inbeslagneming van het lijk goed;
2) eens dat gebeurd, lag het logisch voor de hand dat men ook overging tot de inbeslagneming van de goederen, welke laatste dus een gevolg is van de verbeurte van het lijf.

Volgens Boutteiller die rond 1360 zijn vermaarde *Somme rural* schreef, een werk dat als *Somme ruyral* in het Nederlands vertaald werd, gold de volgende algemene fiscale regel: "... So moechdi

(2) Cfr. F. De Potter en J. Broeckaert, *Geschiedenis der Stad Aalst* (Gent, 1873), I, p. 55.

(3) Deze localiteit bij Brussel gelegen, vindt men vermeld in F.H. De Ridder, "Oude Maten van Brabant" *Brabantse Folklore,* XI, 134.

(4) A. de l'Arbre, "Over de Goederenverbeurte der Zelfmoorders" *Hand. Vl. Philologencongres* II (1913). 261-278.

weten dat soo wie verliest ofte verbuert dat lichaem by synen misdaeden bi justicie, weet dat si syn goeden behoort te verliesen, ende by bliuen aenden heere gheconfisqiert".

Philiep Wieland, voorzitter van de Raad van Vlaanderen (+ 1519) in zijn *Criminele Practycke* (opgesteld rond 1511) schrijft: "Naer costuime, zoe wye hemselven 't lyf neempt uyt wat occasie dattet zy, die werdt als moordenaer over hem selven gehouden in een spriet ende syn goet verbeurt. Sy useeren ooc, als 't cas gebeurt is, in huys 't lichaem te slepene van onder de zulle van der deure, als niet werdich over de zulle geslept te zyne, ende maken daer een gat onder de zulle".

Bepaalde steden echter waren begunstigd met vrijdom van verbeurte. Zo bekwamen de burgers op 16 maart 1414 van Jan van Bourgondië brieven ter afschaffing der goederenverbeurte waarbij ook het geval van zelfmoord voorzien was. Voor Geraardsbergen waren het alleen de vrouwen die weduwe werden na zelfmoord van hun echtgenoot. Deze vrijdom, "le droit des femmes" werd hen toegestaan door Graaf Lodewijk van Crécy op 25 januari 1331.

De zelfmoord werd dus in de middeleeuwen als een erge misdaad beschouwd. Vermits het uiteraard onmogelijk was de persoon zelf te straffen, werd de zelfmoordenaar gestraft in zijn lichaam en vandaar ook in zijn bezit. Als de zelfmoord binnenshuis gebeurde, werd het lijk volgens Damhoudere onder de drempel van de woning een een touw naar buiten getrokken. Men mocht immers de drempel - aloud sacraal deel van het huis - niet ontwijden. (5) Gebeurde de zelfmoord niet binnenshuis, dan werd het lijk op een soort slede vastgebonden en door een paard over de straat voortgesleept, het gezicht naar de grond en het hoofd naar het paard gekeerd. (6) Op een bepaalde plaats van het dorp aangekomen - gewoonlijk het galgeveld - maakte men het lijk van de slede los en hing het met het hoofd in een gaffel of vork (spriet) omhoog. Dit was een vorm van bestraffing die als veel onterender beschouwd werd dan de gewone ophanging. Zo bleef het lijk daar hangen en diende tot aas voor de raven.

Deze gewone straf die in geheel Vlaanderen op het lichaam van een zelfmoordenaar werd toegepast, vinden we ook hier in Vlierzele terug: "de lachame van den vors. doede (werd) gesleept

(5) R.C. Van Caenegem, *Geschiedenis van het Strafrecht in Vlaanderen van de XIe tot de XIVe eeuw* (V.K.V.A. Brussel, 1954), p. 90.

(6) A. V(iane), "Gerecht van Desperatie te Kuurne 1555", *Biekorf*, LVII (1956), 252.

ende gheanghen an eenen stake also der toebehoorde, bin den heerscepe van vliederzele, bi der wet van den vors. religieusen *omme* dat bewonden was... dat de vorn. jan hem zeluen tlyf ghenomen hadde".

In bepaalde gevallen werd het lijk bij de voeten of aan een been opgehangen; ook werd het dode lichaam wel eens opgeknoopt tussen twee honden of onder de galg begraven. (7)

De bezittingen die de zelfmoordenaar naliet, werden op vele plaatsen geheel verbeurd en gingen over in de handen van diegenen aan wie "doghe eerscip" van de plaats toebehoorde. Alhoewel in sommige plaatsen de gewoonte bestond de helft van de goederen aan de vrouw en de kinderen van de zelfmoordenaar te laten, en er ook wel andere uitzonderingen bestonden, zoals we hierboven zagen, is dit blijkbaar niet het geval op de Sint-Baafsheerlijkheid te Vlierzele. We lezen immers dat "den vors. religieusen sculdich es toe te behoorne alle de haue ende catteile, bleuen naer den vors. Janne van den assche int vorn. heerscip, ghemeerct dat hemlieden toe behoort doghe eerscip inde vorn. prochie als vors. es".

De baljuw van het Land van Aalst was het hiermee blijkbaar niet eens; wellicht beweerde hij dat het goed hem als vertegenwoordiger van de graaf van Vlaanderen toebehoorde, daar Jan van den Assche uit Brabant afkomstig was. Als precedent haalt hij de getuigenis aan van zijn voorganger Nicolaes Scaec, die baljuw was van het Land van Aalst van ± 1389 tot 1394.

Baljuw "clais scaec" heeft rond 1389 het goed "gedeeld" (geërfd) "van eenen gillis houman, verdronken in een beke te ghisenzele" op de heerlijkheid die de St. Baafsabdij te Gijzenzele bezat. Vermits het geval van Jan van den Assche met het geval te Gijzenzele grote gelijkenis vertoont, eist Robbrecht van de Cappele de bezittingen van Jan van den Assche voor zich op. De abt weerlegt dit argument echter door erop te wijzen dat Gillis niet verdronk op de heerlijkheid van Sint-Baafs maar "vp theerscep tshertoghen van borgondien" en dat hij bovendien "poertere (was) te ghend ende te ghend begraven mits welker poerterien ziin goet ghewrijt was jeghen de vorn. kercke van S. Baefs, welc heerscip van ghisenzeele niet ghelyc en es den heerscepe van vliederzele".

Verder beweert de baljuw dat hijzelf en zijn voorgangers de bezittingen van inwoners van de St.-Baafsheerlijkheid te Vlierzele vroeger in bepaalde gevallen geheel of gedeeltelijk gekregen heb-

(7) J. Gessler, "Enkele Verzen van "Die Hexe" folkloristisch toegelicht", *De Brabantsche Folklore,* XIX (1940), 179-81.

ben. Hierop antwoordt de abdij dat "al mach de baliou van den lande van aelst ofte zine vorzaten segghen dat zij geheuen hebben de haue van eeneghen wonachtich int vors. heerscip van vliederzele ende daer ghestoruen ziin de welke behoerden ter mortemain ofte ter aluer hauen", dit helemaal niets afdoet van de wel gefundeerde rechten van het klooster. De abt en de kloosterlingen blijven dan ook op hun standpunt en "ontkennen den vors. baliou ende sinen vorzaten eeneghe possessie ofte recht te hebbene van den ghenen die gheiusticyert ziin ofte hem zeluen tlyf nemen ende van onghedeghenen bastarden ofte vanden ghenen die daer steruen vp tvors. eerscip ende daer niet wonachtich en ziin". In deze laatste vier gevallen heeft de baljuw van het Land van Aalst nooit iets van de verbeurd verklaarde goederen gekregen. De religieuzen van de abdij "ontkennen... de baliou van den lande van aelst dat hi nochte negheen van zinen vorsaten ofte van sine officyers al zulke haue ghehadt noch ghedeelt hebben vp tvors. heerscip noch sculdich en ziin te deelne of te hebbene."

Na de twee argumenten van de baljuw ontzenuwd te hebben door erop te wijzen dat de door hem aangehaalde precedenten helemaal niet op het geval van Jan van den Assche van toepassing zijn, besluiten de religieuzen hun supplicatie met te "toghen ende zecghen dat de vors. haue vanden vorn. janne vanden assche hemlieden ende niement el sculdich es toe te behorene, ghemerct dat hemlieden toe behoort de hoghe heerscepie also de vors. robrecht van cappele wel ghekent heeft ende de vors. Jan hute brabant quam daer hi wonachtich was ende hem zeluen tlyf nam also vors. es".

II. Betwisting over bastaardgoederen

Bij het begin van de XVe eeuw ontstond een nieuwe betwisting tussen de abdij en de baljuw van het Land van Aalst, ditmaal over de goederen die door enkele bastaarden bij hun dood nagelaten werden op Vlierzele en Gijzenzele. De baljuw had zich toegeëigend "alzulc goet als bleuen es naer Jans Woitins dye men yet louwers, bastaert ghestoruen binder vors. prochien van vliederzele Ende oec zulc hauelic goet als bleuen es naer yzabeele Symoen brabants wiue was de welke gheboren was van leeuwerghem ende starf binnen ghisenzele". De nagelaten bezittingen van Jans Woitins, bijgenaamd Louwers, had de baljuw zich bij diens afsterven toegeëigend maar dat van Yzabeele, de vrouw van Symoen Brabants, achtergelaten op Gyzenzele, "binden houe vanden vors.

religieusen", had de baljuw, Willem van Halewiin (8), "ghelaten rusten onder den vors. Symoen", echter mits bepaalde toegevingen en beloften die Symoen hem gedaan had.

De abt van Sint-Baafs aan wie Vlierzele toebehoorde, voelde zich door de baljuw in zijn rechten gekrenkt en spande een proces in. Het gerechtshof te Aalst, voorgezeten door de baljuw en Pieter de Ghay, "onder baliou taelst", velde een "arrest" waarbij de abdij in het ongelijk werd gesteld. Aanwezig waren, voor de baljuw: Jan Salaet, Ghuy vander Helst en Heinric de Vreemde, "manne ende scepenen taelst", en voor de abdij: Jan vanden Damme, een monnik van Sint-Baafs die tevens "prochipape" was van de Sint-Michielskerk te Gent, Steuin de Bruwere, de baljuw van de abdij op Vlierzele en Sint-Lievens-Houtem, Gillis de Clerc, pachter van "thof van Houthem" en van de molen te Vlierzele (9), Lodewijc Sampenois en Jan Brijn, "beede dachterste personen betiders int Lant van alst".

De abdij legde zich echter niet bij dit vonnis neer maar ging in beroep bij de Raad van Vlaanderen, die te Rijsel zetelde. De belangen van de religieuzen werden er verdedigd door Willem van Bossuut, "moenc van sente baefs", tevens "proost van papinghem" en de reeds vermelde Jan vanden Damme. Op 28 oktober 1402 deed de hoge rechtbank uitspraak in deze zaak en stelde de abdij volledig in het gelijk. Een kopie van dit vonnis bleef bewaard en ze verschaft een onverwacht grote hoeveelheid inlichtingen die voor de plaatselijke geschiedenis van belang zijn. (10)

Als eigenaar van Vlierzele - zo lezen we in het vonnis - heeft de Sint-Baafsabdij recht op "tgoet van bastaerde die daer steruen" en daar ze op Gijzenzele "alle justicie, hoghe, middele, ende nedere" uitoefent, "so waren ende ziin de vors. religieuse ghecostumeert te hebbene ende tontfane tharen bouf alle de mueble, haue ende cateylen vanden ghonen die steruen in de vors. prochie van ghisenzele".

Daarenboven ook in aanmerking genomen dat de religieuzen in beide gemeenten dit recht uitgeoefend hebben "van zo langhen tiden dat niement de contrarie en ghedinct", wordt door de procureur-generaal te Rijsel aan de baljuw van het Land van Aalst meegedeeld dat de religieuzen de rechtbank verzocht hebben in het

(8) Deze Willem Halewiin, heer van Uitkerke, wordt als baljuw van het Land van Aalst vermeld in 1399 (cf. Fr. De Potter en J. Broeckaert, *Op. Cit.*, I, p. 55).

(9) *R.A. Gent,* K. 2533, fol. 6r.

(10) *R.A. Gent,* Bundel K 8431.

bezit gesteld te worden van het goed der hierboven genoemde bastaarden, aldus "alle belette ofte arreste bi hu ghedaen te nieute ende af ghedaen zijnde".

Hij laat daarom zijn "lieue ende groete vrient" de baljuw weten dat, vermits hij de abdij "niet en zoude willen sonder redene beletten in haer recht" en hij aan de andere kant ook "gheerne trecht van gheduchte heere ende huwe exploite zoude bewaren ende veruolghen, alsoe ziere officien toebehoert", hij het nodig geoordeeld heeft eerst goed inlichtingen te nemen in verband met het recht dat de Hertog van Bourgondië, Filips de Stoute (1384-1402) in dit geschil had. Intussen werd bepaald dat "gheuielen eenighe ghelike sticken, dat men zoude sequestreeren te elx rechte dient sculdich waren toe te behoerne".
Hoelang deze bedenktijd duurde weten we niet, wellicht echter wel een paar jaar, vermits we onder het eigenlijke vonnis op de leeggebleven ruimte lezen: "dit zijn de namen vanden bastaerden deromme dat ghescil was - Jan woitins ofte lauwers gheboren van vliederzele ende starf daer Jan Soikins van vliederzele ende starf daer.
Adaem de scapere, die woende met Jans kindere vanden viuere ende starf daer ende was gheboren van brabant.
Jan vander stoct van vorste (11) gheboren ende staerf te erzele (12) ende dat naer hem bleef in vliederzele, haue ende erue, hadden de vors. religieusen". Op de eerste naam na, wordt geen van deze gevallen in het eigenlijke vonnis vermeld.

Na de "informatie" is de procureur-generaal blijkbaar tot de conclusie gekomen dat de eis van de abdij volledig gerechtvaardigd is, want aan de baljuw wordt meegedeeld dat "wij hebben gheordineert ende ordineeren dat tbelet ende arreste bi hu ghedaen in dese zaken worden afghedaen quite ende te nieute... daeromme wy hu beuelen van ons gheduchts heeren weghe dat ghi vanden goede vanden vorn. bastaert ende ysabeelen vors. Ende voort van allen gheliken zaken gheuallen zint den vorn. ghescille vp datter eenighe ziin, ghi laet paisiuelike ghebruken de vorn, religieusen ende hemlieden weder gheeft thgoent dat ghi daer af ontfaen hebt of gheat".

Zoals reeds vermeld, werd dit vonnis uitgesproken op 28 oktober 1402. Op dezelfde lange strook papier komen ook nog andere gegevens voor. Zo lezen we er dat het vonnis in de kerk van Sint-Lievens-Houtem voorgelezen werd op 12 november: "Int

(11) d.i. Vurste.
(12) d.i. Herzele.

jaer XIIIIc ende twee sanderdaeghs naer sente mertingsdagh in den winter, waren de vorn. brieuen gelesen in de kerke van houtem daer vele liede bi waren als de messe ghedaen was, ende daer waren vergadert de goede lieden vander prochien ende van anderen steden daer omtrent, daer af dat een deel vanden lieden zyn hier naer bi namen ghenoomt". Hierop volgt een belangwekkende lijst van namen:

"baliou van houtem Steuin de bruwere
Daneel van boxstale
Lieuin neesten
Lieuin de rouc
Gillis de clerc
Jan lauwers
Joes de troch
Jan vertruden pieter zone

Scepenen van houtem

baliou van vliederzele ende van baueghem steuin de bruwere vors.
Daneel van boxstale
Arent vanden effeltre
Gillis de clerc
Riquaert boidins
Clais de scriuere
Heine den dwaelwerkere
Heine coudbuergh

Scepenen van vliederzele

Item noch andere bistanders:
Heere Oliuier van busseghem prochipape van houtem
Heinric arents ofte van sceysinghen scouteete van houtem van vliederzele ende van baueghem
Fransois vander steengracht gheboren van zinghem
Jan nijs
Jan louwers (13)
Heinric boitac
Gossin coppinc
Jan vertinden oft gillis
Heinric vertinden

(13) Misschien te vereenzelvigen met de hierboven reeds genoemde schepen van Sint-Lievens-Houtem: Jan lauwers

Gillis symoens
Jan Symoens of gillis
Jan lancmersch
Jan couterman
Steuin boitac
Pieter bierkin
Wernier gheboren vanden lande van scorse (14)
Jan boitac .f. heinrix
Gillis boitac .f. heinrics
Pieter van campine .f. gheraerts
Michiel der damen
Gillis van vp den viuere
Annekin de bruwere .f. steuins
Steuin .f. lieuin neesen
Godevert .f. lieuin neesen
Annekin .f. Joes troch
Jan maroten
Gillis de ionc .f. lieuin
Michiel de pape
Willem de winne
Rase ziin zone
Lauwers vanden berghe costere van houtem in dien tijt
Pieter vanden broucke die pieter scoumans dochter heeft
Arent de vleeschouwere van brabant
Jan ebberecht
Annekin ziin zone
Oliuier dibboud
Clais de scriuere .f. pieter
Joris de bliec .f. gillis
Lieuin laue
Jan coudbuergh betaelde .VI.sch.gro, present den vors. personen die hy sculdich was Janne vander stoct bastaert vors.

Gillis vanden viuere .f. Jans die cochte de scape die bleuen naer adaem mertins bastaert vors.omme .XXXIJ. sch.gro die hij betaelde, present den vorn. persoenen ofte eenen groten deel der af, steuine den bruwere, baliou der vorn. kerken.

Heine woitins, broeder van Janne woitins ofte louwers vors. bastaert, der omme dat ghescil behonste, betaelde ten vors. dage, present eenen deel vanden persoenen. XX.sch. gro ouer tgoet dat bleef naer zinen vors. broeder.

Lysbette, Jan Soikins wedue, deelde jeghen steuine den bru-

(14) d.i. Schorisse.

were, baliou vors. vander haue die zoe ende haer man te gadere houdende waren ende cochte oec de erue van Janne vors. jeghen heere Joris vander zickele, proosst vp dien tijt van sente baefs, omme .XX. sch.gro, also scepenen vors. van vliederzele kenlic es."

Ten slotte is er ook sprake van de baljuw van Merelbeke die voor de schepenbank van Vlierzele verklaart in het bezit te zijn van een stuk laken dat voortkomt van de bastaard Adaem Mertins, die ook wel "de scapere" genoemd werd (15). Hij meent echter dat dit stuk laken hem toebehoort en geeft de reden daarvoor op. Deze tekst luidt als volgt:

Vp sente mertins dagh vors. kende vor scepenen van vliederzele, Jan briin, beridere ende baliou van merlebeke van ons gheduchts heeren weghe, dat een stic linin lakens, dat hij haelde te Gillis vanden viuere .f. jans vors., dat wilen behoerde Adaeme mertins, bastaert vors. lanc .v. ellen of daer omtrent den vors. Jan toebehoerde ende niement el, al wast dat hijt naer de doot van Adaeme vors. haelde want de vorn. Adaem hem binnen zinen leuene tvorn. laken ghegheuen hadde ouer scult dwelke hij boot in ware te doene vp dats van node ware, kennende dat hij dat niet aenverde als goet bliuende naer eenen bastaert, in de name van onsen gheduchten heere, maer als zijn propre goet."

Van het vonnis en van de vermelding van de erop volgende voorlezing in de kerk van Sint-Lievens-Houtem, van de lijst van daar aanwezige personen enz., werden vier afschriften gemaakt "waaraf een leeght in den clooster van sente baefs onder de preuilegen, Ende den anderen onder de wet van houtem Ende den derden onder de wet van vliederzele. Item den vierten onder de wet van ghisenzele".

III. Beledigingen van de schepenen

In het jaar 1430 beging een zekere Jan de Scrivere de onvoorzichtigheid zich beledigend uit te laten over de schepenen van Vlierzele die - zoals het de gewoonte was - dit ambt ook op Bavegem uitoefenden. Deze inwoner van Vlierzele trok in de herbergen van het dorp de onpartijdigheid en rechtvaardigheid van de schepenbank in twijfel en beledigde aldus niet alleen de schepenen maar onrechtstreeks ook de abt van de Sint-Baafsabdij wiens vertegenwoordigers ze op het dorp waren. De schepenen Vranken vander Zijpe, Andries de Bels, Arend Heijke, Gheeraerd vande

(15) zie hierboven.

Vorst, Pieter Ryckx en Heinric de Sceppere spanden tegen de onvoorzichtige Jan de Scrivere een proces in voor de rechtbank van de Gentse abdij.

Jans broer, Pieter de Scrivere, ging daarop naar het klooster en stelde zich daar in tegenwoordigheid van de beledigde schepenbank voor de toenmalige abt Willem II (16) borg "ouer de meshusanche ende mesdaet, met tghuent datter an cleuen mach" en belooft bovendien alle eventuele kosten op zich te zullen nemen. Ook de vader, Clais de Scrivere (17) en een zekere Symoen de Roede, stellen zich borg. Dit gebeurde in de abdij op 28 oktober 1430.

Het proces had zijn gewoon verloop en het vonnis, "tsegghen ende ordonnancie van eerweerdeghen vader in gode, min heer Willem Abdt van sente Baefs bi ghend" is bewaard gebleven en maakt het mogelijk er ons rekenschap van te geven hoe streng de abdij in zulk geval optrad. (18)

De "ontamelike, iniurieuse ende scoufierlike worde, die Jan de scriuere in tyden voorleden, gheseit ende ghesproken heeft, vp scepenen van vliederzele ende van baueghem" bestonden erin "dat hij te menegher stont gheseit ende ghesproken heeft, beede in tauerne ende andersins, dat scepenen... also dicwijle verzworen waren, als de molen omme drayt".

Wegens deze woorden wordt Jan de Scrivere veroordeeld tot een viervoudige straf. In de eerste plaats "sal de vors. scriuere commen te vliederzele in de kerke, sondaeghe naest commende, omtrent den IX hueren voor de noene". Niet alleen de gesmade schepenen moeten op zondag 15 juli 1431 daar aanwezig zijn, maar ook "allen andren, diet zullen willen horen ende zien", zullen er getuige van mogen zijn. In het bijzijn van al deze lieden zal de veroordeelde "al daer segghen openbaerlijc ende met luder stemme, ende kennen, dat de ontamelike iniurieuse ende scoufierlike woorde, die hy ghesproken heeft... gheseit ende ghesproken heeft met quader cause ende met zinen openbaren onrechte ende dat hy an scepenen vornomt, noch an gheen van hemlieden noynt en zach noch en verhoorde anders dan an gode scamele eerbare lieden".

Na deze publieke schuldbekentenis moet hij aan hen "omme gods wille van hemelrike" smeken dat ze hem vergiffenis willen

(16) Abt Willem, de tweede van die naam, stond aan het hoofd van de abdij van 1418 tot 1455.
(17) In 1402 was Clais de Scriuere schepen van Vlierzele (zie hierboven).
(18) *R.A. Gent,* bundel K. 8436.

schenken.

Dit alles gebeurde zoals in het vonnis bepaald werd, maar veel wijzer was Jan er blijkbaar niet op geworden want op de keerzijde van het blad waarop het vonnis neergeschreven werd, lezen we volgende notitie: "Jan de scriuere zeide, doe hij ter kerckdoren hute ghinc te vliederzele daer hy scepenen vergheffenesse ghebeden hadde: Bi gods sturte, Ic wilden zij alle dusdane sententie hadden als ic hebbe, diet achter huwerlieder rugghe, ende zom in huwerlieder aenzichte gheseit hebben. actum XVI julij a° XXI". Voor zover we kunnen nagaan had deze uitlating echter voor hem geen verdere gevolgen.

Nadat dit eerste deel van het vonnis uitgevoerd werd, "so sal hij voort ter eeren ende werdicheden" van de in opspraak gebrachte schepenen een pelgrimstocht ondernemen "tsente pieters ende tsente pauwels ten hoghen Rome". Deze tocht moet hij ondernemen ten laatste drie weken nadat de schepenen of hun bode hem daartoe "vermanen sullen". Hij mag niet meer binnen "den lande van vlaendren" komen vóór hij deze bedevaert volbracht heeft en moet bij zijn terugkeer bewijzen kunnen voorleggen waaruit blijkt dat hij naar Rome gegaan is als een straf voor de belediging: hij moet "daer af bringhen ende toeghen, goede beseghelde brieue, dat hij de pelgrimage ghedaen heeft omme deselven zaken wille ende andersins niet". Het moet dus wel degelijk blijken dat hij de tocht niet voor zijn eigen heil maar voor dat van de schepenen ondernomen heeft.

De wethouders van Vlierzele zijn echter slechts de vertegenwoordigers van de abt van St.-Baafs en alhoewel de "pelgrimage" naar Rome de schepenen in ere hersteld heeft, blijft de onrechtstreekse belediging de abt aangedaan nog steeds onuitgewist.

Als derde punt wordt in het vonnis daarom bepaald dat Jan de scriuere "omme de grote scoufierichede, blame ende onghenouchte" die hij de abt berokkend heeft doordat hij zich tegenover zijn vertegenwoordigers "zo rudelike ende zo ontamelike gehadt ende ghedraghen heeft", nog een andere pelgrimsreis moet doen. Deze bedevaert moet hij gaan voor de abt en voor geen ander doel. Hij moet de tocht "purren", d.i. aanvatten "binnen viertiennachten naer dats hem miin vorn. heere van sente baefs, ofte zine nacommers... vermanen zullen of doen vermanen".

Daar de belediging van de abt, hoewel slechts onrechtstreeks gedaan, toch veel erger is dan die aan de schepenen, is niet alleen de toegestane tijd vóór het vertrek korter - veertien dagen i.pl.v. drie weken - maar blijkt de tocht ook langer te zijn: Jan de Scriuere moet inderdaad voor de abt op bedevaart naar "tsente

Jacobs in galissien", d.i. naar Santiago de Compostella in Spanje. Deze stad werd in de IXde eeuw gesticht rond een kapel die gebouwd stond op de plaats waar men geleid door een ster *(campus stellae)* het lichaam van Sint Jacobus de Meerdere gevonden had. Toen in 907 de kapel door de Arabieren verwoest werd, richtte men op dezelfde plaats een kolossale kathedraal op, het imposantste Romaanse bouwwerk in Spanje. Deze plaats werd een van de drukst bezochte bedevaartplaatsen der middeleeuwse christenheid, ze werd dan ook te recht het "Mekka van het Westen" genoemd.

Na zijn "pelgrimage" naar dit beroemd oord, mag Jan slechts terug in Vlaanderen komen als hij kan "bringhen ende toeghen goede beseghelde brieuen" als bewijs "dat hij de vors. pelgrimage hier omme ghedaen heeft ende andersins niet".

Ten slotte moet de veroordeelde ook al de kosten van het proces betalen, 3 pond 5 sch. en 8 st. "goeder vlaemscher munten", die de schepenen "int veruolghen van deser zake ghedaen ende hutegheleit hebben beede wettelike ende andersins". Deze som moet hij betalen binnen de maand volgende op de dag van het vonnis, dat in het klooster van Sint-Baafs op vrijdag 13 juli 1431 uitgesproken werd, in aanwezigheid van de betrokken partijen en van "vele andre noble liede der ouer gheroupen".

BIJLAGE: Alfabetisch geordende personenlijst:

Arents, Heinric *(alias* Van Sceysinghen)
Bierkin, Pieter
Boidins, Riquaert
Boitac, Gillis
Boitac, Heinric
Boitac, Jan
Boitac, Steuin
Brabants, Symoen
Brijn, Jan
Coppinc, Gossin
Coudbuergh, Jan
Coudbuergh, Heine
Couterman, Jan
De Bels, Andries
De Bliec, Gillis
De Bliec, Joris
De Bruwere, Annekin
De Bruwere, Steuin
De Clerc, Gillis
De Ghay, Pieter
De Ionc, Gillis
De Ionc, Lieuin
Den Dwaelwerkere, Heine
De Paepe, Michiel
Der Damen, Michiel
De Roede, Symoen
De Roue, Lieuin
De Scapere, Adaem *(alias* Adaem Mertins)
De Sceppere, Heinric
De Scriuere, Clais
De Scriuere, Jan
De Scriuere, Pieter
De Troch, Joes
De Vleeschouwere, Arent
De Vreemde, Heinric
De Winne, Willem
De Winne, Rase
Dibboud, Oliuier
Ebberecht, Annekin
Ebberecht, Jan
Heijke, Arend
Houman, Gillis
Lancmersch, Jan
Laue, Lieuin
Lauwers, *(alias* Jan Woitins)
Lauwers, Jan

Louwers, Jan
Lysbette (weduwe van Jan Soikins)
Maroten, Jan
Mertins, Adaem *(alias* Adaem de Scapere)
Neesen, Godevert
Neesen, Steuin
Neesten, Lieuin
Nijs, Jan
Ryckx, Pieter
Salaet, Jan
Sampenois, Lodewijc
Scaec, Clais
Scoumans, Pieter
Soikins, Jan
Symoens, Gillis
Symoens, Jan
Troch, Annekin
Troch, Joris
Van Bossuut, Willem
Van Boxstale, Daneel
Van Busseghem, Oliuier
Van Campine, Gheraert
Van Campine, Pieter
Van Cappele, Robbrecht
Van den Assche, Jan
Van den Berghe, Lauwers
Van den Broucke, Pieter
Van den Damme, Jan
Van den Effeltre, Arent
Van (vp) den Viuere, Gillis
Vanden Viuere, Jan
Van der Helst, Ghuy
Van der Steengracht, Fransois
Van der Stoct, Jan
Van der Zickele, Joris
Van der Zype, Vranken
Van der Vorst, Gheeraerd
Van Halewiin, Willem
Van Sceysinghen, Heinric *(alias* Heinric Arents)
Vertinden, Heinric
Vertinden, Jan *(alias* Gillis)
Vertruden, Jan
Vertruden, Pieter
Wernier
Willem II
Woitins, Heine
Woitins, Jan *(alias* Louwers)
Yzabeele (vrouw van Symoen Brabants).

HET GEITEBOS (Zandbergen, O.-Vl.): historiek van een "oud-bosgebied" (1).

door Eric COSYNS

INLEIDING

Door de eeuwen heen heeft de mens steeds een min of meer grote, soms noodzakelijke, belangstelling gekoesterd voor het bos; het bos dat hem energie en constructiemateriaal leverde, dat een voedselbron voor hem en het vee was, dat ook een bron vormde voor talrijke verhalen en dat hem ook rust gaf.

Een historisch-ecologisch onderzoek uitgevoerd in het Geitebos, sinds ruim 400 jaar in het bezit van de bekende adellijke familie DE LALAING, toonde aan dat dit bos op bovengenoemde aspecten nauwelijks een uitzondering vormde.

1. SITUERING

Het bos (ca. 44 ha) is gelegen te Zandbergen (O.-Vl., 50°47'33" N.B., 3°58'30" O.L.) op de noordwest-flank van een helling die deel uitmaakt van een langgerekte heuvelrug tussen Nieuwenhove en Pollare, waar een Ieperiaan kleisubstraat en nummulietenkalksteen veelal ondiep voorkomen (fig. 1 en 2).
De plantengemeenschappen die er aangetroffen worden behoren, op enkele uitzonderingen na, tot het Carpinion (Haagbeukenverbond). Enkele typische planten voor het bos zijn: daslook, bosanemoon, wilde hyacint (voorjaarsaspect) en als houtige planten o.a. zomereik, canadapopulier, beuk, hazelaar en gewone esdoorn; haagbeuk komt nauwelijk voor.

2. HISTORIEK VAN HET GEBIED

2.1. Globale schets

Rond het einde van de Romeinse periode kende België globaal genomen nog 3 grote bosgebieden: van west naar oost het Vlaamse woud, het Kolenwoud (waartoe het Geitebos kan gerekend worden) en het Ardennenwoud (fig. 3: LUYKX, 1975: 25).

(1) Oud-bosgebied: onder deze term verstaan we elk bos dat sinds 1775 (Ferrariskaart) onafgebroken als bodemgebruik bos heeft gekend, dit in tegenstelling tot "recent bos". Uit archiefonderzoek blijkt dan meestal dat dergelijke bossen in feite ook vóór die drempeldatum een bosbodemgebruik hebben gekend. (zie ook HERMY 1985: 86,97).

De druk op die bosgebieden nam geleidelijk toe, waar het Kolenwoud dicht was gebeurden er systematische ontginningen waarover dikwijls schriftelijke gegevens bewaard gebleven zijn (cfr. ontginningen door abdijen: o.a. Affligem).

Waar de bebossing echter minder dicht was of meer versnipperd, hadden de ontginningen van de 11de tot de 13de eeuw een meer plaatselijk, minder systematisch karakter zodat schriftelijke gegevens dikwijls ontbreken (VERHULST, 1975: 14). Dit is min of meer het geval voor ons gebied, nochtans duiden bepaalde archiefstukken in de richting van ontginningen. Een stuk uit 1243 *vermeldt dat* Ter Kameren te Zandbergen de oude tienden bezat

op 5 bunder land "ter Heerd" en op anderhalve bunder in het "verbrande bos" (2).

Anderzijds is er *anno 1340* een schenking door Louis van Outer,

heer van Zandbergen... van 5 dagwand op het "eskinsvelt" (3)

We kunnen des vermoeden dat de streek rond Zandbergen in deze periode enkele "kleine" boscomplexen kende die door cultuurland versnipperd waren.

De vroegste bron waar op een min of meer duidelijke manier naar het Geitebos wordt verwezen is de kaart van J. HORENBOUT (1606). Op de SANDERUS-kaart (1644) echter, staat het bos niet ingetekend. Uit het archiefmateriaal van de heren van Zandbergen (DE LALAING - 1673) wordt echter de term "bois de Geete" vermeld i.v.m. de situering van een haag.

Vanaf de 18de eeuw wordt het bos steeds vaker vermeld o.a. 1713-1715 - zandsteenuitbating (zie verder), 1734-1791 hakhoutbeheer en Ferrariskaart (fig. 4).

Het is precies deze kaart die ons voor het eerst vrij nauwkeurig de grenzen van het toenmalig Geitebos weergeeft. Wanneer deze kaart vergeleken wordt met bv. de Vander Maelenkaart (1840-1850 - fig. 5) valt onmiddellijk op hoe sterk het N.O. deel van het gebied aan bosoppervlak heeft ingeboet.

Cijfergegevens van DE POTTER (1900) spreken over 87 ha bos (= toenmalig Geitebos + deel van het "Santbergenbos" - grenzend aan het Raspaillebos) en respectievelijk 448 en 93 ha akkers en weiden in 1769. In 1846 bedroeg het totale bosoppervlak nog slechts 51 ha 73 are terwijl de oppervlakte aan akkers en weiland

(2) In sommige toponiemen duidt brandt of zang op een nieuw ontgonnen akker, waar een bos uitgeroeid en afgebrand is geworden. Rijksarchief Ronse, Beauprez, m i, f° 159

(3) Ibidem, f° 176-177.

490 en 81 ha bedroeg. Deze rooiingen kaderen waarschijnlijk in het nationaal gevoerde beleid van die tijd en vormen wellicht een antwoord op de demografische groei.
Door intensivering en commercialisering van de landbouw plus de verspreiding van de aardappel kon volgens PEETERS (1980 : 156) de bevolkingsaanwas echter zonder al te veel nieuwe ontginningen opgevangen worden.

Het Geitebos zou nog verder aangetast worden cfr. topografische kaart van 1892 (fig. 6), zodat het bosoppervlak nog slechts 38 ha 10 are bedroeg in 1880. Het weideoppervlak was toen ongeveer verdubbeld tot 160 ha 41 are. Deze rooiingen tussen 1850 en 1880 troffen vooral het oostelijk gedeelte.
Bepaalde stukken werden later opnieuw bebost zodat het bos in zijn huidige vorm ongeveer 44 ha beslaat (fig. 7).

Naast het cartografisch onderzoek, getuigen bepaalde landschapselementen o.a. relatief steile taluds en houtwallen met typische oude-bossoorten, nog van de vroegere bosgrenzen zodat een en ander vrij eenvoudig kan geverifieerd worden.

2.2. Het bosbeheer

a) De zandsteenuitbating

Boven de 60 m hoogtelijn dagzomen meestal tertiaire lagen uit het Onder-Eoceen (55-40 miljoen jaar) die voornamelijk bestaan uit zandige en kleiige sedimenten van het Ieperiaan en Paniseliaan. De Ieperiaan-etage wordt hier gekenmerkt door fijn zand waarin soms nummulietenkalksteenlagen en bovenaan kleilenzen voorkomen.

Het zijn nu precies bovengenoemde gesteenten die in het bos werden ontgonnen om als bouwsteen te worden gebruikt. Hiervan getuigen naar onze mening o.a. de in het bos talrijk verspreid voorkomende kleine kraters (± 3 m x 1 m diep) en enkele grotere groeven waarvan de grootste (ca. 20 x 15 m en 5 m diep) in het oostelijk gedeelte. Deze stenen werden o.a. gebruikt voor de bouw van de abdijkerk te Ninove.
Zo vermeldt abt VAN DER HAEGHEN (1712-1754) in zijn dagboek:

- anno 1713 (sept.): vanaf deze maand werden op het grondgebied van de parochie Zandbergen uit onze bosjes aldaar stenen getrokken.
- op 7 dec. 1713: kochten wij van de heer Terbeeck uit Aalst, voor 50 pistolen, ongeveer 5 dagwand (± 1,54 ha) bos in Zandbergen. Uit deze grond zijn stenen getrokken voor de opbouw van onze abdijkerk.

anno 1715: op 17 juni kocht ik voor de som van 33 gulden, van de heren Happart-en Van Dijck, te Zandbergen, een bosje van 64 roeden (± 20 are) gelegen naast het bos dat in 1713 gekocht werd van de heer Terbeeck. (4)
Verder valt in het westelijk deel van het bos een sikkelvormige depressie op, dit zou wel eens één der oudste groeven kunnen zijn. Deze veronderstelling berust op het feit dat deze groeve reeds voor een groot gedeelte begroeid is geraakt met daslook, een "oude-bossoort" (HERMY, 1985 : 106-107) d.w.z. een soort die sterk gebonden is aan oud-bosgebied (zie vroeger), concreet betekent dit dat het meestal om een trage kolonisator gaat.

b) Het hakhoutbeheer - de verkopen van "taillis"

De verkopen die we aan de hand van archiefmateriaal (5) konden bestuderen leren ons dat er voornamelijk één methode werd gebruikt om deze te organiseren. Het bos werd vooraf in grote percelen (ca. 4 ha), die aan een min of meer constante kapcyclus onderhevig waren, ingedeeld (fig. 8). Deze gebieden werden verder door een landmeter opgedeeld in kleinere, genummerde perceeltjes die bij opbod verkocht werden (fig. 9). De grootte van deze perceeltjes bedroeg in de 18de eeuw ca. 53 roeden (16,2 are), in het begin van de 19de eeuw bedroeg dit nog slechts ca. 35 roeden (10,7 are) (tabel: 1).

Wanneer we alle verkopen onderling vergelijken en de oppervlakte van het westelijk deel van het bos (grafelijke eigendom) in acht nemen, wijzen onze gegevens op een kapcyclus van 8-10 jaar. De enorme verkoop van 1791 lijkt eveneens in die richting te wijzen. Het oudste stuk taillis was 8 jaar oud, het jongste stuk 1 jaar. Er moet wel opgemerkt worden dat een kapcyclus min of meer kan variëren naargelang de groeisnelheid van het hakhout of (in mindere mate) de opvattingen van de verkoper (kon zich eventueel laten leiden door bepaalde economische voor- of nadelen).

Voor de enorme taillisverkoop van 1791 (± 25 ha) hebben wij geen verklaring. Het was toen wel een woelige tijd (Brabantse omwenteling) maar of dit iets met de verkoop te zien heeft, is onduidelijk. Het is goed mogelijk dat men in de toekomst een nieuwe verkoopmethode wou aanwenden. Deze zou er dan in be-

(4) Rijksarchief Gent, Abdij Ninove, m 7 (Vertaling De Denderklok-Ninove)
(5) Algemeen Rijksarchief Brussel, de Lalaing, m. 1802.

staan dat de volledige ondergroei om de zoveel jaar zou worden gerooid. Deze methode wordt ook door RACKHAM vermeld (1980: 137). Uit latere gegevens (1816 e.v.) blijkt echter dat dit geen ingang heeft gevonden, zodat deze verkoop in feite een raadsel blijft. (6)

* *Economische aspecten*

Wanneer we het gemiddelde prijsverloop per ha taillis vergelijken, zien we een meer dan verdubbeling (71 - 164 gulden/ha) optreden in de periode 1734-1744 (tabel 1). Nadien is de waarde waarschijnlijk gestegen tot 188,5 gulden/ha (enkel volgens gegevens uit 1791). Op basis van de economische toestand van die tijd kunnen wij deze minieme stijgingen aanvaarden (muntwaarde 1755-1790 verschilt weinig). Bij de waardebepaling van het hakhout spelen nog andere factoren, zoals vraag en aanbod, een rol. Dit aspect werd echter niet onderzocht.

In het begin van de 19de eeuw (1816-1825) daalt de prijs vrij snel (148 → 87 gulden/ha). Hiervoor kunnen verschillende factoren verantwoordelijk zijn.
Of hierbij ook al rekening moet worden gehouden met het stijgend belang van steenkool is door gebrek aan materiaal onduidelijk. Globaal dient opgemerkt dat we in feite de prijzen per m^3 hout (best per houtsoort) hadden moeten vergelijken. Dit was wegens het ontbreken van opbrengstgegevens onmogelijk. We moeten dan ook voor ogen houden dat kwaliteit en vooral kwantiteit van het hout de prijzen sterk kunnen beïnvloed hebben.

* *Historische betekenis van kappen*

Het kappen van hakhout gebeurde meestal volgens een bepaalde constante cyclus zodat we mogen aannemen dat de huidige bosflora er ten dele afhankelijk is van geworden. Zo zullen bepaalde soorten de extra lichthoeveelheid, na kapping, gebrui-

(6) Opm.: Volgens RACKHAM zouden er 3 verkoopmethodes bestaan:
1. het hakhout wordt volgens een vooropgesteld plan om de zoveel jaar gerooid; (planmethode)
2. ofwel kapt men deze stukken die op dat moment kaprijk lijken (groeisnelheidsafhankelijke methode);
3. het volledige hakhoutbestand wordt volgens een bepaalde cyclus gerooid.

De methode gebruikt in het Geitebos leunt het meest aan bij 1, hoewel men wellicht over geen vooropgesteld plan beschikte!

ken om een voedselvoorraad op te bouwen die hun nadien zal toelaten om b.v. rijkelijker te bloeien en vrucht te zetten. Nochtans hebben deze planten de schaduw nodig om te kunnen concurreren met andere niet-schaduwtolerante planten (RACKHAM 1980: 82).

Bij het kappen kan men ook de boomlaag beïnvloeden. Het was vroeger gebruikelijk dat de boswachter de kopers bepaalde bomen (waarschijnlijk vnl. eik, later ook beuk) aanduidde die niet gekapt mocht worden. (7)
Ook de hakhoutlaag zal beïnvloed worden door het herhaald kappen ervan. Niet alle boomsoorten verdragen het kappen evengoed zodat de soortensamenstelling geleidelijk verschuift naar de best regenererende soorten. In het Geitebos hebben vnl. *Acer pseudoplatnus (gewone esdoorn)* en *Corylus avellana (hazelaar)* een overwicht in de ondergroei (de eerste vermoedelijk recenter).

Het kappen werkt sterk diversifiërend, het zou voornamelijk aan het bruusk afbreken van de kapcycli te wijten zijn dat men op sommige plaatsen een achteruitgang van de bosflora waarneemt. Meestal zal men door het invoeren van het oude beheer weer snel de toestand kunnen herstellen. Het ontbreken van wetenschappelijk onderzoek in dit gebied maakt het moeilijk, zoniet onmogelijk, om over de betekenis van kappen in bossen iets zinnigs te zeggen. Meer informatie over kappen in het kader van een natuurtechnisch bosbeheer is te vinden bij HERMY (1980 : 28-33).

c) Overstaanders (boomlaag)

* *Verkoop van bomen en de economische aspecten ervan*

Behalve enkele vrij gedetailleerde verkoopakten uit de periode 1816-1823 beschikken wij over geen andere gegevens die over deze materie handelen. We moeten dus zeer kritisch staan tegenover de bekomen resultaten. Een overzicht en uitleg over deze bomenverkoop is te vinden in tabel 2.

De verkopen gebeurden, evenals de taillisverkopen, openbaar. Het ging om één of wel om meerdere bo(o)m(en) die te koop werden aangeboden. Wanneer we tabel 3 bekijken dan blijken *eik* en *beuk* de hoogste prijzen te halen (een *beuk* haalde op de verkoop van 1819 max. 58 gulden terwijl een *eik* 61 gulden haalde = ca. 37 are taillis). Dat de *eik* veruit de hoogste prijzen scoort is niet verwonderlijk daar deze soort een hoge waarde als timmerhout bezat. De hoge prijzen die voor de *beuken* betaald worden zijn

(7) Verkoopovereenkomsten 1706-1744 A.R. Brussel, DE LALAING nr. 1802.

minder vanzelfsprekend; meestal werd de *beuk* minder gewaardeerd als timmerhout. dan de *eik*. Door het ontbreken van opbrengstgegevens moeten we echter voorzichtig blijven met vergelijkingen. Volgens RACKHAM (1980 : 324) betaalde men voor een *beuk* ongeveer 2/3 van de waarde van een gelijkaardige *eik*. De laagste prijzen werden betaald voor het "without". Deze weinig duurzame houtsoorten werden wellicht enkel gebruikt als brandstof of als goedkoop constructiemateriaal (klompen). De andere boomsoorten zoals *olm, es* en *kriekelaar* werden middelmatig gewaardeerd. De geboden prijs voor de *kriekelaar* 9 gulden) is waarschijnlijk een redelijke richtprijs. Het hout wordt immers gebruikt voor luxe schrijnwerk (kastjes e.d.), dikwijls ter vervanging van mahonie. Volgens RACKHAM zou de *olm* in Engeland rond die periode ca. 1/2 tot 3/4 van de waarde van een zelfde hoeveelheid *eik* behalen. De *es* haalde rond 1820 soms de prijs van een gelijkaardige hoeveelheid *eik*. In O.-Engeland kende deze boomsoort in die tijd zijn maximale waarde. Voor het gebruik van deze boomsoorten verwijzen wij naar RACKHAM (1980 : 206 en 267). Hier blijken deze bomen minder gewaardeerd te worden (of waren ze gemiddeld kleiner dan de *eiken?*).

* *Het effect van kappen*

Over dit onderwerp is nog relatief weinig gekend. Het kappen van bomen is in vergelijking met de kapcycli van hakhout een minder constante factor. De bosflora zal er dus wellicht minder afhankelijk van zijn. Nochtans treden er na het kappen meestal drastische wijzigingen op in de begroeiing.

Het recent kappen van bomen heeft in het Geitebos zijn sporen nagelaten, niet alleen de kapplaatsen maar ook de wegen ernaar toe blijken een zeer verschillende flora, in vergelijking met het andere bosgedeelte, te herbergen. Het valt te verwachten dat het overgrote deel van de kapplaatsen geleidelijk zal evolueren naar een climaxvegetatie.

Bij het begin van de 19de eeuw waren er een paar opeenvolgende verkopen van bomen, in totaal werden 579 bomen uit het Geitebos verhandeld.
Er was hoofdzakelijk belangstelling voor eik 27 % (subtotaal) en populierachtig hout (abeel, esp) 35 %. Wanneer we de cijfers als representatief zouden beschouwen voor de soortensamenstelling van het bos dan blijkt, in tegenstelliing tot Enamebos, de eik hier niet de alleenheerser te zijn (cfr. Salicaceae). De verhouding

Tabel 2.

Bomenverkoop 1816-1823 (overzicht)

soort / datum *	1816	1817	1818	1819	1820	1821	1822	1823	tot.
Geitebos									
Eik	28	30	11	11	—	46	—	29	155
Es	20	—	3	—	—	9	—	15	47
Iep	6	—	—	—	27	—	—	22	68
Esp		—	46	—	—	—	—	22	68
	109**								+ 109
Abeel		1	6	—	—	4	—	12	23
Kers	3	—	4	—	—	8	—	—	15
Kriek	—	—	—	2	—	—	—	2	4
Beuk	1	—	14	11	—	5	—	8	39
Bois blancs***	—	—	—	30	—	—	—	13	43
Wilgen (sp.?)	—	—	—	—	—	—	—	23	23
Populier	—	—	—	—	—	—	—	1	1
								subtotaal	579
Kasteelpark									
Populieren	—	56	—	—	—	—	15	—	71
								totaal:	650

eik/beuk is iets groter t.o.v. Enamebos terwijl de andere verhoudingen (eik/...) eerder kleiner zijn m.a.w. het Geitebos moet (volgens deze cijfers!) over een vrij gevarieerde boomlaag beschikt hebben.
(Bron: A.R. Brussel, Fonds DE LALAING nr. 1802-1803)

* De verkopen hadden meestal plaats in maart, zelden november.

** Geen onderscheid gemaakt in verkoopakte, de volgende jaren wel (soms vermeld als abeel ofte hesp).

*** Wat met deze term precies bedoeld wordt is niet geheel duidelijk, meestal is het een globaliserende term voor populieren wilgachtige bomen (D'ALVIELLA). Mogelijk kan hiermee ook berk bedoeld worden (plaatselijk dialect voor deze boom is without).

Tabel 2bis

Enamebos (1851-1868) (TACK-VAN DEN BREMT, 1986:38)

soort	totaal	soort	totaal
es	240	haagbeuk	1
abeel	183	linde	1
olm	67	wilg	1
berk	19	els	2
boskriek	7	beuk	5.659
populier	4	eik	14.081

Tabel 3

Gemidd. prijzen in gulden van afzonderlijk verkochte bomen behaald op de openbare verkopen in 1816 en 1819

soort / jaar	1816	1819
Eik	24,7	22,9
Beuk	37	26,3
	61 ex.!)	
Without	—	1,3
Esp	2,2	—
Olm	9,4	—
Es	6,7	—
Kriekelaar	—	9

Voornamelijk beuk en eik scoren de hoogste prijzen op de openbare verkopen. De laagste prijzen werden betaald voor het "without" (inclusief esp) terwijl kriekelaar, olm en es het middelmatig doen (volgens deze gegevens).
(A.R. Brussel Fonds DE LALAING nrs. 1802-1803)

d) Het houttransport

Aan de hand van de verkoopgegevens is getracht een beeld te krijgen van het houttransport in het midden van de 18de en begin van de 19de eeuw. In fig. 10 is de verdeling van de kopers over de verschillende dorpen weergegeven (zowel taillis als bomentransport). Hieruit blijkt dat een aanzienlijk deel van de kopers (ca. 40 %) uit Zandbergen afkomstig is, wat ook te verwachten was om volgende redenen:

- het Geitebos vormde samen met de hagen en de bomen langs de wegen en in het kasteelpark de enige houtbron van de gemeente.
- de relatief korte transportafstand zorgt voor een aanzienlijke tijdswinst en maakt de kans op houtverlies onderweg kleiner.
- misschien speelt onbewust ook de menselijke aard een rol in de zin van zich meer thuis te voelen op de eigen gemeente. De nieuwsgierige drang om de verkoop bij te wonen, en dan meestal ook iets te kopen, mag wellicht eveneens als belangrijk beschouwd worden. Een ander groot deel der kopers is afkomstig uit de buurgemeenten Denderwindeke en Appelterre. Op de Ferrariskaart blijken deze gemeenten nauwelijks over bos te beschikken; er zijn wel een aanzienlijke, maar wellicht niet voldoende, hoeveelheid

hagen aanwezig. Bovengenoemde redenen en het feit dat beide gemeenten hoofdzakelijk binnen de invloedssfeer (hiermee wordt vnl. de transportafstand en de hiermee verbonden economische voordelen bedoeld) liggen van het Geitebos verklaren het grote aandeel van deze inwoners onder de kopers. Wanneer in dezelfde gedachtengang wordt verder geredeneerd, kan de vraag gesteld worden waarom Nieuwenhove, die als gemeente toch aan het Geitebos grenst kwantitatief niet méér vertegenwoordigd is op de verkopen. Het inwonertal dat gezien de bewoning vrij laag moet zijn geweest (exacte gegevens ontbreken) is hieraan wellicht niet vreemd, daarbij komt nog dat het zuidelijk deel van de gemeente sterk in de invloedssfeer van het "Hulsbergh bosh" (Congoberg) gelegen is. Verder merken we nog een reeks gemeenten op die allen twee tot drie procent van de kopers vertegenwoordigen. Het lagere % is voornamelijk te wijten aan de minder gunstige transportmogelijkheden en/of de stijgende invloed van andere bosgebieden. Zo zullen de inwoners van b.v. Idegem en Grimminge, beide nochtans buurgemeenten van Zandbergen, gezien de transportmogelijkheden, eerder naar het Raspaillebos getrokken zijn. Ten slotte zijn er nog enkele kopers die van vrij ver komen (10 km: Denderleeuw, Lessen, Lettelingen, Liedekerke, Okegem). De reden hiervoor zijn ons allerminst duidelijk.

Wanneer het verband tussen het aantal kopers en de afstand wordt nagegaan (tabel 4) blijkt dat het merendeel van de kopers (ca. 80-95 %) binnen een afstand (in vogelvlucht) van 5-6 km wonen, terwijl een kleiner aantal (10-16 %) van verder komen (max. 15 km). RACKHAM stelt voor O.-Engeland: "Kleine kopers wonen zelden meer dan twee parochies verder".

Tabel 4

Verband afstand - aantal vreemde kopers

periode 1734-1744			periode 1816-1825		
afstand	totaal	%	afstand	totaal	%
≦ 5 km	66	85,7	≦ 5 km	83	94,3
≦ 6 km	6	7,8	≦ 6 km	5	5,7
≦ 10 km	1	1,3	≦ 10 km	0	0
> 10 km	4	5,2	> 10 km	0	0
totaal	77	100			

Ca. 80-95 % van de kopers, aangegeven in absolute aantallen (totaal) en in %, blijkt binnen een afstand van 5-6 km te wonen, terwijl een kleiner aantal van verder komen.

De bekomen waarden werden gevonden door in de verkoopregis-

ters van zowel hakhout als bomenverkoop de woonplaats van de koper op te sporen waarna per gemeente het aantal kopers werd geregistreerd. Aan de hand van deze cijfers en rekening houdend met de afstand van het desbetreffende dorp (kerk) tot het Geitebos werd bovenstaande tabel opgesteld.
(A.R. Brussel Fonds DE LALAING nrs. 1802-1803)

Vergelijking van de gemiddelde transportafstand toont aan dat deze voor bomen groter is nl. gem. 3,36 km tegen 2,37 km voor hakhout. RACKHAM (1980 : 144) heeft in O.-Engeland eveneens gelijkaardige feiten waargenomen. Hij stelt dat hakhout moeilijker transporteerbaar is omwille van het gewicht en de omvang in relatie tot de prijs. Anderzijds waren overstaanders waarschijnlijk minder algemeen dan hakhout zodat men noodgedwongen verder moest gaan. Bij dit alles willen we nog opmerken dat we zeer kritisch moeten blijven t.o.v. de getallen daar er maar weinig materiaal kon worden onderzocht.

Het hout werd dus hoofdzakelijk verkocht aan personen die binnen een straal van 10 km wonen. Binnen deze afstand kan gesteld worden dat er een negatieve correlatie bestaat tussen transportafstand en aantal kopers. Factoren als aanwezigheid van houtbronnen en inwonertal moeten eveneens in rekening gebracht worden.
De gemiddelde transportafstand voor bomen blijkt groter te zijn dan voor hakhout, wat wellicht te maken heeft met de relatie waarde - transporteerbaarheid van het produkt.

3. SYNTHESE

Naast drastische ingrepen, die voornamelijk voor de 18de-20ste eeuw konden gereconstrueerd worden (ontginningen: ca. 60 → 38 → 44 ha), oefende de mens ook op het nog resterende bos een behoorlijke invloed uit door o.a. zandsteenontginning, kappen van bomen en hakhout.

Het hakhoutbeheer gebeurde in de 18de eeuw via de "planmethode" d.w.z. het bos werd vooraf ingedeeld in grote eenheden (ca. 4 ha) die op hun beurt in kleine percelen werden onderverdeeld, die per opbod werden verkocht. De kapcyclus schommelde tussen 8-10 jaar. Het prijzenverloop per ha taillis blijkt in de 18de eeuw onregelmatig te zijn gestegen waarna een terugval in de 19de eeuw werd waargnomen.

Op de verkopen van hakhout en bomen waren niet alleen Zandbergenaars (± 40 %) aanwezig; een ander groot deel der kopers kwam uit de buurgemeenten, vooral uit deze met een eer-

der beperkt houtbestand en op korte afstand van het bos gelegen (5-6 km). Een klein deel der kopers (ca. 10-16 %) kwam van verder (max. 15 km).

4. WAARDE EN BETEKENIS VAN HET BOS

Uit dit oriënterend archiefonderzoek is duidelijk gebleken dat het Geitebos een behoorlijk antropogene invloed heeft gekend. De betekenis van het huidige bos en zijn directe omgeving wordt o.m. duidelijk in de wisselwerking tussen mens en natuur van eeuwen, die er vastgelegd is in bodem en vegetatie: zo zijn bv. de vroegere bosgrenzen nog vrij eenvoudig in het landschap terug te vinden terwijl in het huidige bos de sporen van o.a. de zandsteenuitbating en het hakhoutbeheer nog duidelijk waarneembaar zijn. Het gebied kan dan ook als een waardevol element van ons cultuurhistorisch patrimonium worden aanzien.
Naast deze cultuur-historische waarde kent dit rest-natuurlijk bos (8) ook een hoge natuurbehoudswaarde (COSYNS, 1986) omwille van o.m.

- zijn hoge soortenrijkdom (158 hogere plantensoorten/44 ha waarvan 38 voor "uitroeiing-gevoelige species").
- aanwezigheid van relatief veel oorspronkelijke soorten (zomereik kan als oorspronkelijk worden beschouwd, canadapopulier niet).
- de aanwezigheid van enkele natuurlijke processen en patronen (bv. dood hout, afgeknakte bomen enz...).

  en last but not least

  zijn onvervangbaarheid; re-creatie van rest-natuurlijk bos vergt vele **honderden** jaren.

Er kan dus duidelijk gesteld worden dat het Geitebos en de onmiddellijke omgeving een grote waarde hebben zowel in het cultuurhistorisch als in het natuurbehoudskader.
Het bos moet dan ook, samen met de omgeving, ten allen tijde als getuige van een rijk verleden en als uitwijk- en/of groeiplaats voor tal van dier- en plantesoorten bewaard blijven.

De betekenis en tevens ook de waarde van het bos zou nog duidelijker worden indien o.a. de historiek van de bossen in de omgeving (nog) beter gekend zou zijn.

(8) **Rest-natuurlijke bossen** (Engels: past-natural) vertonen naast duidelijke menselijke invloeden (bv. hakhoutbeheer) ook kenmerken van het oorspronkelijk oerbos: de soortensamenstelling van de ondergroei is weinig veranderd (PETERKEN, 1977b), er kunnen dus wel verschillen in kwantiteit (oppervlakte bedekt door die planten) bestaan.

Wij doen dan ook een warme oproep aan de lezers om zich eens aan deze problematiek te wijden. (9)

BIBLIOGRAFIE

D'ALVIELLA, G. 61927). *Histoire des bois et fôrets de Belgique.* Lamertin, Brussel: 4 delen I: 489 p, 19 ill.; II: 349 p. 17 ill.

COSYNS, E. (1986). *Het Geitebos (Zandbergen, O.-Vl.): een historisch ecologische studie.* Onuitgegeven lic. verhandeling, Fac. van de Wetenschappen (groep Plantkunde), R.U.Gent: 149 p. + ill.

DE POTTER, F., BROECKAERT, J. (1900). *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen (arrondissement Aalst).* Siffer, Gent: deel 5 - onbep. p.

HERMY, M. (1985). *Ecologie en fytosociologie van oude en jonge bossen in Binnen-Vlaanderen.* Onuitgegeven doctoraatsproefschrift, (Fac. van de Wetenschappen en plantkunde), R.U.Gent: 755 p. + ill.

LUYCKX, TH. (1975). *Onder de Frankische vorstenhuizen in Vlaanderens roem (Compendia Vlaanderen),* Brussel: 341 p. + ill.

PEETERS, G. (1980). *België een verhaal over land en volk.* Amsterdam en Brussel: 303 p., ill.

RACKHAM, O. (1980). *Ancient woodland its history, vegetation and uses in England.* Londen: 402 p. + ill.

TACK, G. EN VAN DEN BREMT, P. (1986). *Bos 't Ename.* Natuurreservaten, B.N.V.R. Brussel: jg. 8 nr. 2.

VERHULST, A. (1975). *Het Landschap in Vlaanderen in historisch perspektief.* In Vlaanderens roem, Brussel: 431 p. + ill.

Archiefmateriaal

Algemeen Rijksarchief Brussel, Fonds de Lalaing, nrs 1802-1807 (Vente de bois)

Parijs, bibl. nat., Cartes et plans, Res Ge KA 817 (kaart J. Horenbout van 1606)

(9) **Woord van dank**

Ik houd er aan om de heer D. VAN DE PERRE te danken voor de talrijke raadgevingen bij het opzoekingswerk en het welwillend ter beschikking stellen van eigen onderzoeksmateriaal.

Een woord van dank gaat ook naar E.H. LUST (Zandbergen) voor het doorgeven van interessante fondsnrs.

Verder nog een welgemeend woord van dank aan dr. M. HERMY die mij in het kader van een ruimer onderzoek van dit bos op het belang van de historiek heeft gewezen en mij ook daadwerkelijk heeft geholpen met talrijke opmerkingen en voorstellen.

Tabel 1

Overzicht van de taillisverkopen binnen de gemeente Zandbergen.
Hieruit blijkt dat de waarde van het hakhout in de periode 1734-1744 bijna verdubbeld is.
Nadien is de waarde waarschijnlijk geleidelijk gestegen tot 188,5 gulden/ha.
In het begin van de 19de eeuw daalt de prijs vrij snel (van 148 tot 87 gulden/ha) *
Opm. Omrekening in recente prijzen was niet mogelijk.

* Uitgezonderd het Santberghen- en Jonkersbos (1739) vallen alle andere plaatsen binnen het toenmalige Geitebos.

(Bron: A.R. Brussel, Fonds DE LALAING nr. 1802-1803)

datum/jaartal verkoop	1734	1735	1737	1739	1740	1741	1744	o n t b r e e k t	1762	1763	1764	1765	1766	1767	1768 1774	1775	1791	1816	1817	1822	1824	1825
plaats	Geite"bosch" Heyplaasbosch	Helsengrondt Geitebosch	Corbeeck	Santberghen Jonkers	Haybosch e.a.	Heshengrondt Voordebos	Geitebosch Haybosch		Geitebosch	Geitebosch	Geitebosch	Geitebosch Voordebos	Elseren-grondt	Elseren-grondt	geen gegevens	geen gegevens	± als 1766	± gans weste-lijk deel		geen gegevens			
tot. oppervl. Roeden s'd percelen	1407-9	1107-7	?	2883-19	1336-2	1138-5	1663-16		1153	1100	778-15	1357	1595-5	799-75			1233	5398*	855		1086	1301	1273
ha :	4,32	3,4	4-5	9,04	4,11	3,49	5,11		3,62	3,45	2,44	4,26	5	2,51			3,87	16,6	2,63		3,34	4	3,91
gem. prijs/ ha :	70,9	89	?	88,62	121,9	110,3	164,6			geen	gegevens						146	188,4			148,1	111,9	86,7
tot. prijs in gulden :	311:0:0	304:5:0	523:5:0	829:0:0	501:0:0	385:10:0	841:0:0											3128			494,9	447,7	339,25
gemidd. grootte percelen in Roeden	61-3	52-14	±41-51	80-2	58-1,6	49-9½	69-6		50-2	47-16	48-13	50-5	51-5	44-5			44-1		34		31-19	38-5	36-7

Nieuw muntstelsel
decimaalstelsel : Nederl. gulden + centen

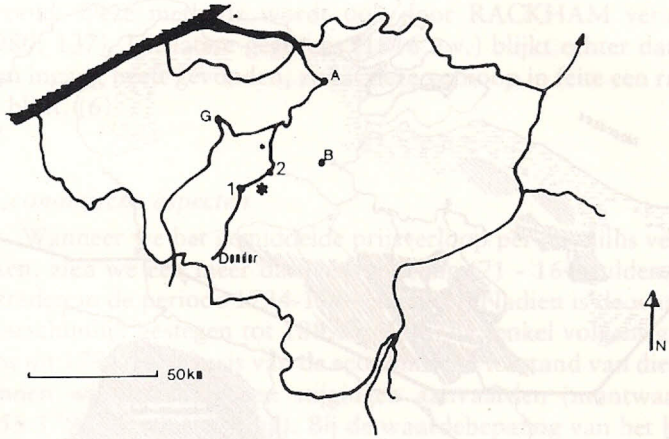

Situering van het studiegebied (*) op macrovlak.
Het Geitebos is gelegen in de Dendervallei tussen Geraardsbergen (1) en Ninove (2)

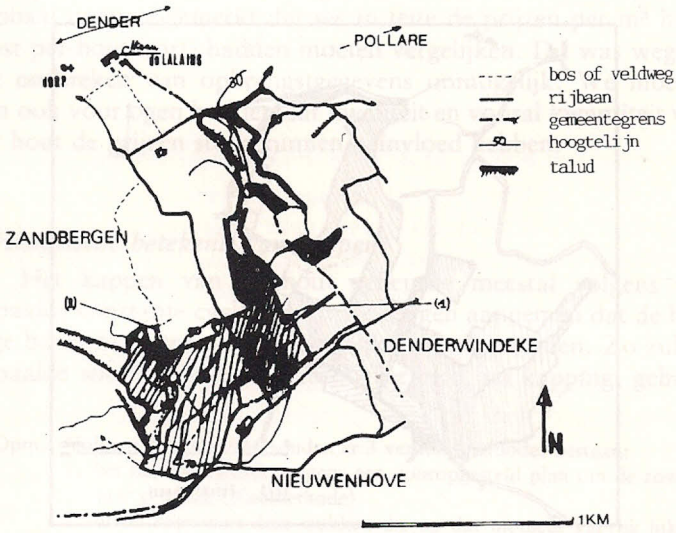

Situering van het bos (gearceerd) op microvlak met aanduiding van de 2 grootste steengroeven (1 en 2). Het bos is gelegen in het Z.O. van de gemeente Zandbergen op de NW flank van een helling die zich uitstrekt tussen Nieuwenhove en Pollare.

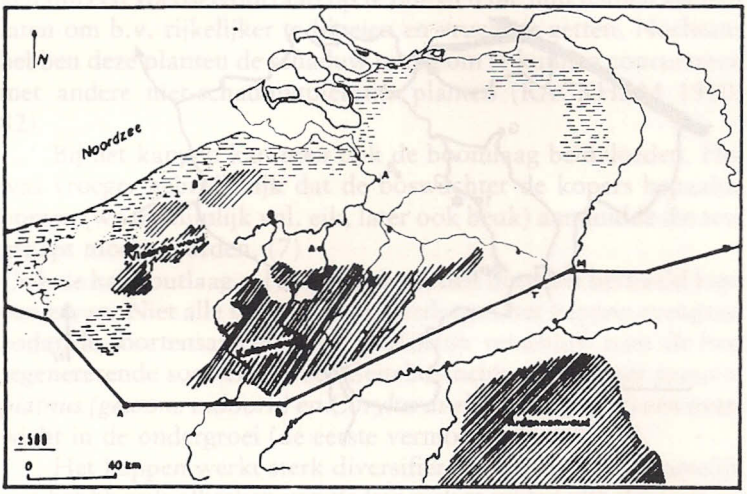

Situering (vereenvoudigd) van de 3 grote bosmassieven in België ten tijde van de Frankische kolonisatie (500 n.Chr.). De oost-west verlopende lijn is de belangrijke heirweg Atrecht-Bavai-Tongeren. Het Geitebos is met O aangegeven.
(bron: Compendia Vlaanderen 1975, p. 25)

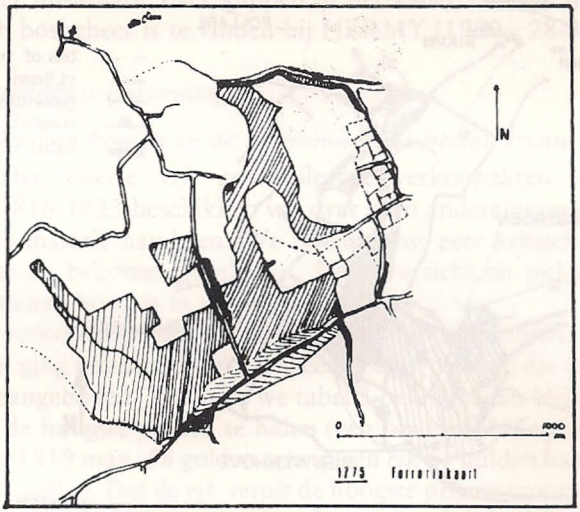

De Ferrariskaart uit de periode 1772-1778 geeft een vrij goed beeld van de toenmalige oppervlakte van het Geitebos (gearceerd), deze bedroeg ca. 50-60 ha. (Heruitgave Gemeentekrediet)

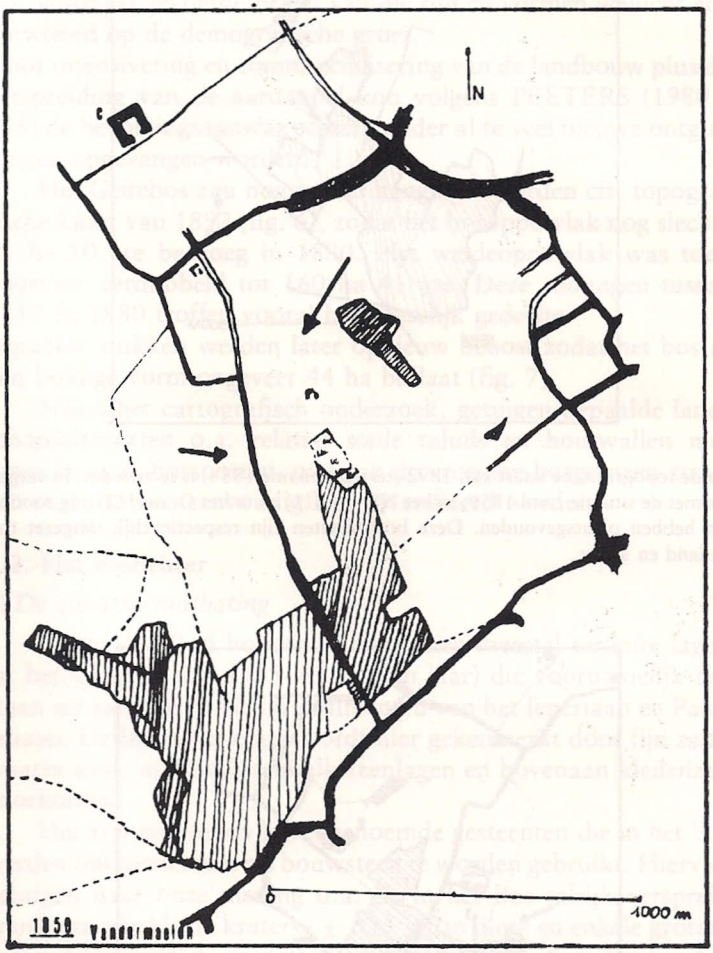

Op deze kaart van VANDERMAELEN is te zien hoe, in vergelijking met de Ferrariskaart, voornamelijk het N.O. deel van het gebied aan bosoppervlak (gearceerd) heeft ingeboet (zie pijl).

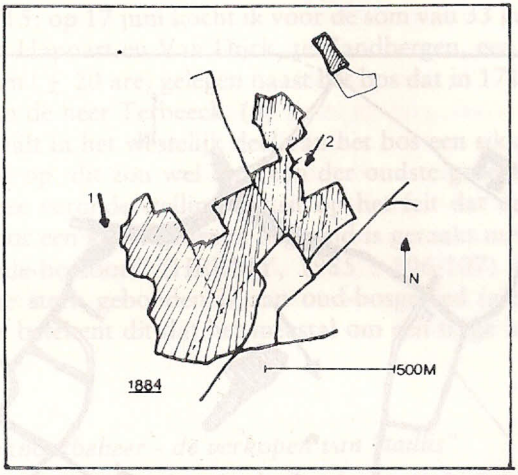

Op de topografische kaart van 1892 (terreinopname 1884) is te zien dat, in vergelijk met de situatie rond 1850, in het NW-deel (1) en in het O. deel (2) nog rooiingen hebben plaatsgevonden. Deze bosgedeelten zijn respectievelijk omgezet tot weiland en akker.

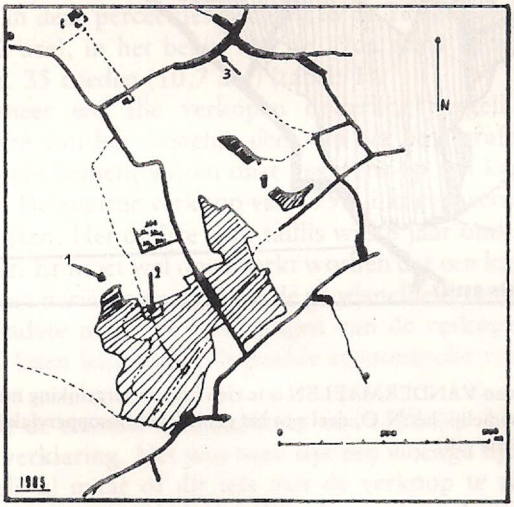

Op de huidige topografische kaart blijkt in vergelijking met deze van 1850 nog een stuk bos in het NW-deel verdwenen te zijn (pijl 1) terwijl in die buurt ook een stuk akker herbebost is (pijl 2). De 3de pijl geeft de ligging van de holle weg aan (zie tekst).

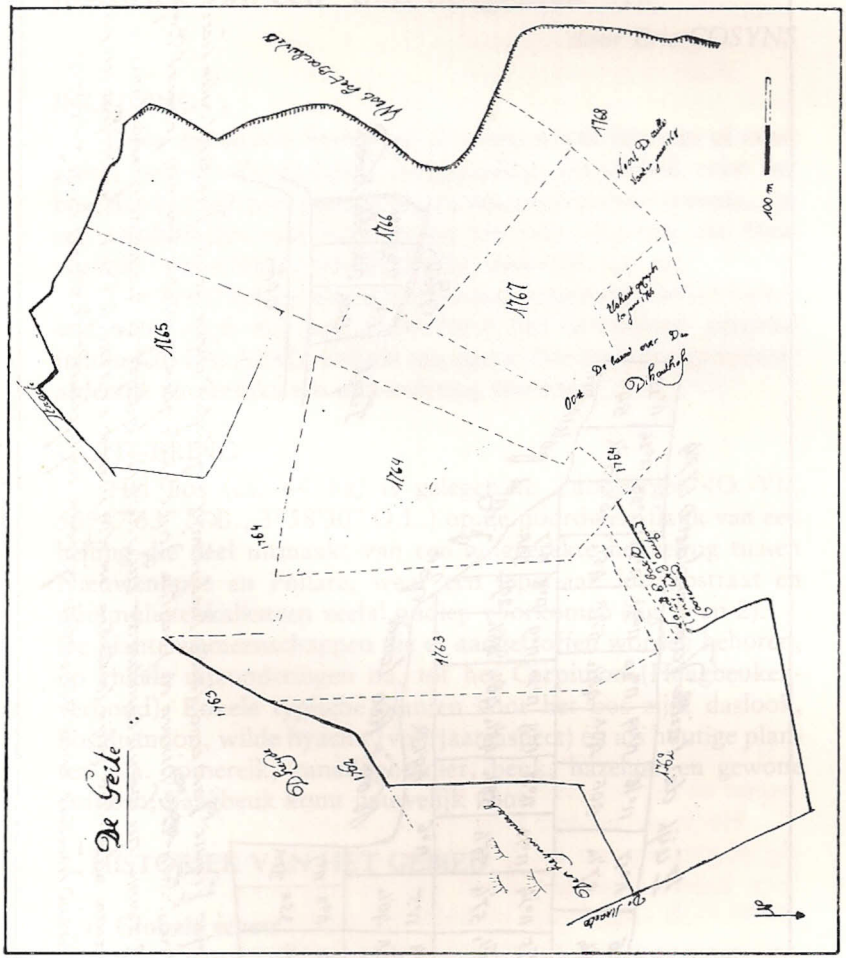

Aan de hand van archiefkaarten (1762-1767) opgestelde reconstructie van het westelijk bosgedeelte. De getallen verwijzen naar het jaartal waarin het desbetreffende perceel (in stippellijn afgebakend) is gekapt geworden. Deze percelen (4 ha), die vooraf door een landmeter werden vastgelegd en verder onderverdeeld, waren onderhevig aan een constante kapcyclus (8-10 jaar). Een detail van het stuk gekapt in 1766 en 1775 is te vinden in fig. 9
(bron: A.R. Brussel, Fonds de Lalaing, nr, 1802).

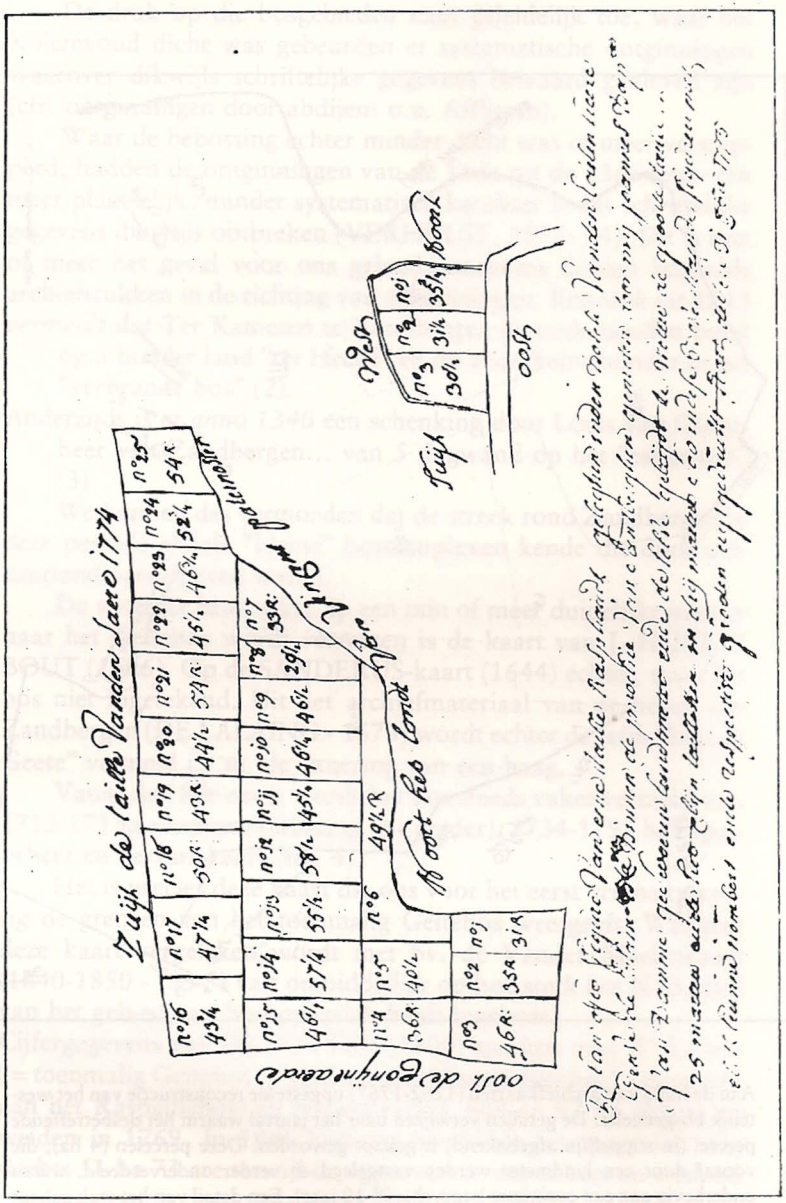

Verkoop taillis 31 oktober 1775. Vóór de verkoop van het hakhout werd een bepaald gebied in het bos opgedeeld in verscheidene kleinere, genummerde perceeltjes die bij opbod verkocht werden. De getallen in de figuur verwijzen resp. naar de nr. en het oppervlak van het desbetreffend stuk.
(bron: A.R. Brussel, archief De Lalaing nr. 1802)

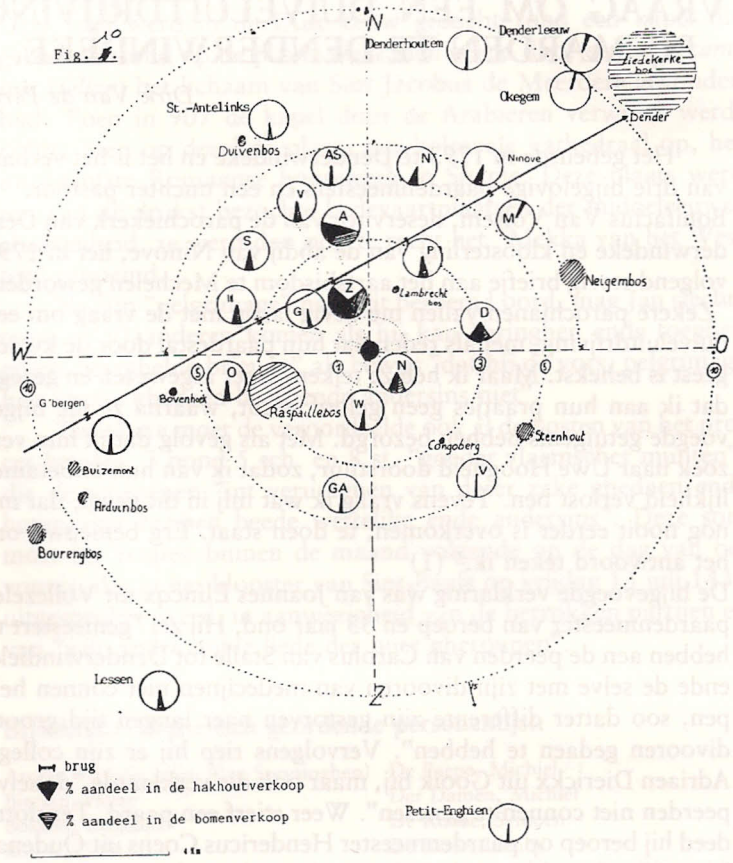

opm.

Deze % werden berekend aan de hand van de verkoopcijfers die op hun beurt werden bekomen uit het archiefonderzoek. De rechterhelft van de cirkel werd voorbehouden om het aandeel in % van de betrokken gemeente in de boomverkoop weer te geven terwijl het linkerdeel voor de hakhoutverkoop werd voorbehouden (in totaal stelt de cirkel dus 2 x 100 % voor).

fig. 10.

Verdeling van de kopers over de verschillende dorpen. Een aanzienlijk deel van de kopers blijkt uit Zandbergen (Z) zelf afkomstig te zijn. Een groot aantal vreemde kopers komt uit de buurgemeenten Appelterre (A), Denderwindeke (D) en Nieuwenhove (N). Op enkel uitzonderingen na wonen de overige vreemde kopers binnen een straal van 10 km.

Andere gemeenten: (Id) Idegem, (G) Grimminge, (P) Pollare, (V) Voorde, (W) Waarbeke, (O) Onkerzele, (V) Vollezele, (GA) Galmaarden, (S) Smeerebbe-Vloerzegem, (AS) Aspelare, (M) Meerbeke, (N) Nederhasselt.

VRAAG OM EEN DUIVELUITDRIJVING BIJ PAARDEN TE DENDERWINDEKE.

Dirk Van de Perre

Het gebeurde in 1793 te Denderwindeke en het is het verhaal van drie bijgelovige paardenmeesters en een nuchter pastoor.
Bonifacius Van Volsem, deservitor van de parochiekerk van Denderwindeke en kloosterling van de abdij van Ninove, liet in 1793 volgend stevig briefje aan het aartsbisdom te Mechelen geworden: "Zekere parochianen vallen me hevig lastig met de vraag om een duiveluitdrijving, met als reden dat hun paardestal door de kwade geest is behekst. Maar ik heb ze telkens weer afgewezen en gezegd dat ik aan hun praatjes geen geloof hecht, waarna ze me bijgevoegde getuigenis hebben bezorgd. Met als gevolg dat ik hun verzoek naar Uwe Hoogheid doorstuur, zodat ik van hun onbetamelijkheid verlost ben. Tevens vraag ik wat mij in dit geval, dat mij nog nooit eerder is overkomen, te doen staat. Erg benieuwd om het antwoord teken ik." (1)
De bijgevoegde verklaring was van Joannes Elincqx uit Vollezele, paardenmeester van beroep en 33 jaar oud. Hij zei "gemeestert te hebben aen de peerden van Carolus van Stalle tot Denderwindiek, ende de selve met zijn divooren van medecijnen niet connen helpen, soo datter differente zijn gestorven naer langen tijd groote divooren gedaen te hebben". Vervolgens riep hij er zijn collega Adriaen Dierickx uit Gooik bij, maar ook die verklaarde "de selve peerden niet connen te genesen". Weer stierf een paard. Tenslotte deed hij beroep op paardenmeester Hendericus Coens uit Oudenaken, 66 jaar oud en reeds 40 jaar in het vak "welcken man is wijd ende verr vermaert van veele besondere curen te weeten aen de peerden begaen te hebben". Die besloot tot lijkschouwing en dissectie van het laatst gestorven paard en de drie paardenmeesters stelden unaniem als diagnose: "daer is wesen eenige onrijnigheid van dieren de welcke 't afgestorven peerd heeft ongeneselijck gemaeckt". Vandaar hun vraag aan de pastoor om de stal te komen exorceren.
Het antwoord van het aartsbisdom ontbreekt jammer genoeg.

(1) Rijksarchief Gent, Fonds Bisdom, M 39
De brief van Van Volsem is in het Latijn gesteld en is in vertaling weergegeven.

BEDELARIJ IN AALST TIJDENS DE 19DE EEUW

Patrick PRAET

Bedelarij is tijdens de 19de eeuw in Aalst uiteraard niet zo maar uit de lucht komen vallen. Zoals in andere Westeuropese steden was het pauperisme tijdens de middeleeuwen en de nieuwe tijd een last die zwaar op de bevolking woog. Zo merkte het stadsbestuur in 1770 nog op dat ten gevolge van de werkloosheid een groot aantal arbeiders gedwongen werd te bedelen (1).

Het rationele en centraliserende bestuur van de Franse bezetters deed de hoop groeien dat het probleem van de armoede, en de bedelarij meer in het bijzonder, serieus zou aangepakt worden. Doch de oprichting van het Weldadigheidsbureel, de Commissie van Burgerlijke Godshuizen en bedelaarskolonies bracht in eerste instantie weinig zoden aan de dijk. Heel wat meer behoeftigen leefden van aalmoezen dan van het steungeld dat ze ontvingen van de armmeesters, en ontliepen op die manier het sociale zekerheidsstelsel. Op een totaal van 1133 armen telde men in 1808 in Aalst 420 bedelaars (2).

Na de val van het Franse keizerrijk werd de stad overrompeld door een toenemend aantal bedelaars die, in het zog van doortrekkende legers en deserteurs, uit de wanordelijke toestand probeerden profijt te halen (3). De ellende werd nog versterkt door de algemene economische malaise, de misoogsten en de gebrekkige financiën van de Weldadigheidsburelen. Het gevolg was dat het aantal bedelaars en landlopers niet alleen in Aalst maar ook in gans Oost-Vlaanderen tijdens de jaren 1815-18 op schrikbaarlijke wijze aangroeide. In 1819 en 1820 kon de Bestendige Deputatie van de provincie nochtans triomfantelijk melden: *"... la mendicité est beaucoup moins sensible et le vagabondage pour ainsi dire totalement extirpé"*. Dit werd toegeschreven aan: *"la coopération constante des autorités locales avec l'administration provinciale, les prix peu élevés des vivres de première nécessité, avec l'augmentation du travail par l'abondance, la bonne qualité et les prix du lin et la reprise de l'activité de quelques-unes de nos fabriques"* (4).

(1) F. VANHEMELRIJCK, *Ellendelingen voor galg en rad 1400-1800*, Antwerpen-Amsterdam, (1984), p. 178.

(2) Stadsarchief Aalst (S.A.A.). Bureel van Weldadigheid, *Beraadslagingen*, nr. 453, f. 269.

(3) *S.A.A., Briefwisseling stad, 1815-1817.*

(4) *Exposé de la situation de la Province, fait en séance du 4 juillet 1820*, p. 59. *Exposé de la situation de la Province, fait en séance du 3 juillet 1821*, p. 84.

In Aalst zelf werd ook danig gesleuteld aan de bestrijding van bedelarij en landloperij, zoals moge blijken uit een rapport uit 1835. Hierin werd het aantal bedelaars vrij laag geschat (5). De kwaal was gevoelig verminderd *"depuis ce mémorable époque"*. Welke periode hiermee werd bedoeld is niet zo duidelijk. Het kan gaan om de jaren onmiddellijk na de Belgische revolutie, maar het is ook goed mogelijk dat men het begin van de 19de eeuw bedoelde toen de openbare onderstand nog niet zo was uitgebouwd waardoor de bedelarij een meer courant fenomeen was.
Het aantal bedelaars bestond in 1835 voor één derde uit ouden en zieken die niet in staat waren te werken, één derde uit blinden en krankzinnigen, de rest was afkomstig van buiten de stad (zieken, gebrekkigen, blinden,...) de commissie gaf wel toe dat er ook leeglopers voorkwamen: *"fainéans parcourant les communes de nos environs"*.
Men achtte het geraadzamer om deze lieden geen werk te verschaffen omdat de meeste toch hun geld aan de drank besteedden. Meestal werden ze dan wel gearresteerd, maar nadat ze hun straf hadden uitgezeten werd de vroegere levenswandel hernomen. Daarom gingen in de stad stemmen op om een speciale instelling op te richten waar *"ces hommes paresseux et incorrigibles"*, die men vooral op het omliggende platteland aantrof, voor een langere tijd moest opgesloten worden. Het bleef echter bij goede voornemens waar weinig van terecht kwam.
Vanaf 1830 en definitief van 1849 verschaffen de stadsverslagen jaarlijks het aantal opgemaakte proces-verbalen voor bedelarij en landloperij (6). aan de hand hiervan kan nagegaan worden in welke richting deze fenomenen evolueerden.

Opgemaakte proces-verbalen voor landloperij en bedelarij in Aalst (1830-1899) (6)

jaar	landloperij	bedelarij	totaal	jaar	landloperij	bedelarij	totaal
1830	3	5	8	1872	-	1	1
1831	7	5	12	1873	-	2	2
..				1874	-	1	1
1846	-	-	30	1875	-	1	1
..				1876	-	3	3
1849	1	1	2	1877	4	2	6
1850	1	-	1	1878	2	-	2
1851	-	-	-	1879	6	-	6

(5) *S.A.A., Gemeenteraadsverslagen,* nr. 14, 10 oktober 1835, f. 232-233.
(6) Vanaf 1886 wordt het aantal vreemde landlopers die over de grenzen zijn gezet tussen ronde haakjes geplaatst. Vanaf 1893 slaan de cijfers niet meer op het aantal opgemaakte proces-verbalen maar op het getal personen die voor de politierechtbank schuldig zijn bevonden.

1852	-	1	1	1880	9	3	12
1853	-	-	3	1881	7	1	8
1854	-	-	3	1882	7	5	12
1855	-	-	3	1883	3	5	8
1856	1	1	2	1884	3	2	5
1857	-	-	-	1885	-	-	21
1858	-	-	-	1886	-	-	27(8)
1859	-	-	1	1887	-	-	40(30)
1860	-	-	-	1888	-	-	24(32)
1861	-	-	-	1889	-	-	27(58)
1862	-	-	-	1890	-	-	33(66)
1863	-	-	-	1891	-	-	36(51)
1864	-	-	-	1892	-	-	57(32)
1865	-	-	-	1893	-	-	53(35)
1866	1	2	3	1894	-	-	22(10)
1867	1	-	1	1895	-	-	30(9)
1868	-	1	1	1896	-	-	26(25)
1869	-	-	-	1897	-	-	26(25)
1870	-	-	-	1898	-	-	6(83)
1871	-	-	-	1899	-	-	9(45)

Bron: Stadsverslagen, 1830-1899

Tijdens de woelige jaren 1830 en 1831 bedroeg het aantal gearresteerde bedelaars en landlopers respectievelijk acht en twaalf. Door de economische crisis was dit cijfer in 1846 tot 30 opgelopen. Tijdens de volgende jaren werden nog zeer weinig proces-verbalen opgemaakt. Dat dit te wijten was aan de afnemende armoede is zeer de vraag (7). Mogelijk kan het worden toegeschreven aan een lakse houding van de stedelijke overheid en ordediensten tegenover de bedelarij. In de loop van de jaren zeventig en vooral de jaren tachtig ging het aantal aanhoudingen per jaar voor bedelarij en/of landloperij pijlsnel de hoogte in (vaak verschillende tientallen). Onderzoek wees echter uit de verarming van het land tijdens de jaren tachtig in Aalst niet dergelijke proporties heeft aangenomen (8). Bij wijze van streekproef telden we het aantal opgestelde proces-verbalen in de politieverslagen en vergeleken die met het cijfer in de stadsverslagen. Hierin was praktisch geen verschil te merken. Eerder moet het strengere optreden van de politie als verklaring naar voren worden geschoven. Het onrustige sociale klimaat van de jaren tachtig en de nieuwe wet op de bedelarij speelden hierin geen onbelangrijke rol. Voorts was bedelarij vaak het werk van landlopers, met andere woorden personen die niet in Aalst woonachtig waren. Anderzijds moet de toenemende bedelarij een realiteit zijn geweest waar men onmogelijk kon naast kijken. Vooral tijdens de jaren 1890 -91 moesten ook Aalsterse pau-

(7) P. PRAET, *Bijdrage tot de studie over de armoede te Aalst tijdens de 19de eeuw,* Leuven, 1986, p. 129-130.

pers gaan bedelen in de omliggende dorpen. De toestand was daar echter nauwelijks beter (8).

In Aalst was men zeker en vast bekommerd om de bedelarij. Er werden tal van maatregelen getroffen waarvan we de voornaamste de lezer niet willen onthouden.
Interessant is het reglement ter bestrijding van de bedelarij uit 1817 (9). Het stadsbestuur merkte hierin op dat de openbare onderstand onderscheid moest maken tussen enerzijds de personen die werk zochten maar er geen vonden, en anderzijds de werkonwilligen. Gezien de aanhoudende armoede op dat moment werd de bedelarij voorlopig toegelaten voor bejaarden en zieken. Daarvoor moesten ze echter beschikken over speciale penningen en kaarten waarmee ze elke woensdag aalmoezen konden gaan vragen.
Behoeftige vrouwen werden thuis tewerkgesteld. Voor mannelijke bedelaars, zowel volwassenen als kinderen, wou men een atelier voor het spinnen van vlas oprichten om hen zo op een nuttige manier tewerk te stellen. Uiteindelijk besloot het stadsbestuur, onder meer wille van de afnemende armoede, de instelling tot een weeshuis voor jongens om te vormen: men had eerst de intentie om er 40 à 50 internen op te nemen, terwijl er 150 in de stad zouden uitbesteed worden. Dit leek toch wat te hoog gegrepen want uiteindelijk werd het aantal vastgelegd op 20 (10). De jonge paupers werden opgenomen in een huis met de weinig aantrekkelijke naam van "het hol", zo genoemd omdat men slechts langs een donkere gang in het gebouw kon binnentreden.
Om aan de nodige financiële middelen te geraken deed het stadsbestuur aan de provinciegouverneur een voorstel dat zo uit de actualiteit lijkt gegrepen te zijn. Hij stelde voor om de sommen die normaal bestemd waren voor de kazernering van troepen en het logement van de doortrekkende troepen te gebruiken voor de uitroeiing van de armoede (11).
Tenslotte bepaalde de stedelijke overheid dat beroepsbedelaars en alle werkonwilligen op geen steungeld van het Weldadigheidsbureel hoefden te rekenen en door de politie onmiddellijk moesten worden opgepakt (12). Deze maatregelen konden natuurlijk niet

(8) L. WILS, *Het Daensisme,* p. 27.
(9) *S.A.A., Gemeenteraadsverslagen,* nr. 10, 17 december 1817, f. 12 vo.
(10) *S.A.A., Gemeenteraadsverslagen,* nr. 10, 26 november 1818, f. 32.
(11) *Ibid.,* 30 maart 1818, f. 19.
(12) *S.A.A., Gemeenteraadsverslagen,* nr. 18, 13 januari 1849, f. 38-43 (reglement van het *Comité de Charité,* artikel 10).

plots alle bedelarij volledig uit Aalst bannen. Nu en dan trof men een landloper aan, en in de stad zelf woonde nog een kleine groep marginalen (beroepsbedelaars, leeglopers, prostituées en andere) die niet voldeden aan de criteria die gesteld waren door het Bureel om in aanmerking te komen voor steunverlening. Ofschoon de wetgeving aan de ordediensten had voorgeschreven om elke bedelaar en landloper te arresteren, had ze ook de mogelijkheid gelaten aan de behoeftigen om zich vrijwillig in de bedelaarskolonies aan te geven (13). Dit leidde tot een aantal misbruiken vanwege profiteurs waartegen het stadsbestuur meende te moeten optreden (14). Sommige behoeftigen werden hiervan het onschuldige slachtoffer. Dit was onder meer het geval met een zekere Jozef Jouret die zijn aanvraag om samen met zijn vrouw en drie kinderen in een bedelaarskolonie opgenomen te worden niet ingewilligd zag (15).
Anderzijds berokkende men de achtergebleven familieleden nog meer last door alleen de bedelende huisvader naar een bedelaarskolonie te sturen. Het volgende uittreksel uit een brief van een anonieme bedelaar uit 1843 is hiervan een ontroerende getuigenis: "Dienaengaende, Mijnheer den Borgemeester, kom ik uwe goedheid smeken, op dat het uw lang gekende menschlievendheid doch zoude believen van mij te slaeken uyt het bedelaerswerkuys alhier, opdat ik mijne arme en bedrukte vrouw en kind in hunne uyterste armoede zouden komen ondersteunen. 't Is waer, Mijnheer den Borgemeester, ik moet en wil bekennen dat ik met een stuk brood te vraegen volgens den wet strafbaer was, was het niet beter te vraegen als te steelen? Geloof mij vrij, Mijnheer den Borgemeester, dat ik van den bedelary noyt buyten dien keer gebruyk had gemaekt, en belove U de zelve noyt meer aentevangen. Ik zal, als eerlijk man, op alle manieren mijne devoiren doen om mijne vrouw en kind hun noodig onderhoud te brengen.." (16).
De Belgische regering behield eerst wel de bestaande wetgeving maar kon niet beletten dat door het verzwakken van de aandacht van de ordediensten, bedelarij en landloperij opnieuw welig gingen tieren (17). De provinciegouverneur van Oost-Vlaanderen

(13) C. de GRONCKEL, *Hospices civils et bureaux de bienfaisance,* p. 330.
(14) Men besefte de "nadelige gevolgen waar aan zulks aanleiding zou geven, aangezien welhaast eene menigte behoeftigen dergelijke aanvraag aan de regering zou indienen", *S.A.A., Gemeenteraadsverslagen,* nr. 11, 25 februari 1826, f. 160.
(15) *Ibid.*
(16) *S.A.A., Briefwisseling stad,* (17 januari 1843).
(17) P.C. VAN DER MEERSCH, *De l'état de la mendicité et de la bienfaisance dans le province de la Flandre Orientale depuis le règne de Marie-Thérèse jusqu'à nos jours,* in *Bulletin de la Commission Centrale de statistique,* 5, Brussel, 1852, p. 44.

moest de plaatselijke besturen herhaaldelijk aanmanen tot een strenger optreden (18). Op diens vraag werd in Aalst zelfs een speciale commissie ingericht die op 20 oktober 1835 een verslag uitbracht aan de gemeenteraad, dat een vrij optimistisch beeld ophing van de bedelarij in de stad (19). Om deze sociale kwaal volledig uit te roeien stelde zij voor dat het Bureel van Weldadigheid ook alle bedelaars op de armenlijst moest plaatsen (20). Dit vormt eens te meer een getuigenis van de houding van de burgerij tegenover het gewone volk, namelijk het probleem van de armoede "oplossen" door haar binnen de legale grenzen van de openbare onderstand te brengen.
Een andere belangrijke maatregel was het oprichten van nachtwachten om excessen van bedelarij tijdens perioden van sociale onrust te voorkomen (bijvoorbeeld in 1845) (21).
Daarnaast poogden de ordediensten vrijwillige gelduitdelingen zo ordelijk mogelijk te laten verlopen. De gegoede klassen hadden immers de gewoonte ter gelegenheid van een huwelijk, doopsel of begrafenis buiten de kerk aalmoezen te geven aan de armen van de stad. Vaak werden ze als het ware bestormd door een horde bedelaars *"...d'où résultent souvent des disputes et des scènes scandaleuses, tandis que le pauvre paisible et travailleur n'en recueille aucun fruit"*. Het artikel 20 van het reglement van het *Comité de Charité* (1849) bepaalde dat het stadsbestuur dergelijke praktijken moest helpen voorkomen (22).

We bespreken tenslotte enkele frequent voorkomende vormen van bedelarij, namelijk deze door landlopers, door kinderen, het zingen voor geld en tenslotte bedelarij die soms gepaard ging met criminaliteit.
Landloperij en bedelarij overlapten elkaar meestal: een landloper

(18) *Mémorial administratif*, dl. XXXII, 1ste semester 1832, p. 539.
Ibid., dl. XXXIV, 2de semester 1833, p. 141.
(19) cfr. *supra*.
(20) *"... de vouloir inviter la commission du Bureau de Bienfaisance de porter les malheureux habitants de cette ville (...) sur la liste ou tableau des indigents; sécourues par elles, et seule à même de connaître et de pourvoir à leur besoin, et comme il se pourrait que par suite de cette mutation, les fonds dudit Bureau seraient trouvés insuffisans, votre commission à (sic) la conviction qu'à la première demande faite par la dite commission, à l'effet d'augmenter le subside qu'elle reçoit annuellement de cette ville pour subvenir à ses besoins"; S.A.A., Gemeenteraadsverslagen*, nr. 14, 10 oktober 1835, f. 232-233.
(21) cfr. *infra*.
(22) *S.A.A., Gemeenteraadsverslagen*, nr. 18, 13 januari 1849, f. 41.

was praktisch altijd een bedelaar, terwijl het omgekeerde niet altijd het geval was. Men trof deze individuen vooral op het platteland aan. Daar ontsnapte men immers gemakkelijker aan het toeziend oog van de politie, en de openbare onderstand was er minder sterk uitgebouwd. Zo kwamen er in Aalst klachten binnen uit het nabijgelegen dorp Wieze "...wegens het groot aantal bedelaers uwer stad en omliggende plaetsen die dagelijks in deze localiteyt zich begeven" (23).
Vooral tegen bedelarij door kinderen werd met afschuw gereageerd. In gans de provincie bestond er bij de arme kinderen de gewoonte om aan rijke reizigers aalmoezen te vragen. Zij wachtten deze op bij het verlaten van een afspanning voordat ze in hun rijtuig stapten of achtervolgden hen onderweg. Niet zelden kreeg een jonge bedelaar een dodelijke slag van een paard of een wiel (24). Deze praktijk was vooral tijdens de eerste jaren van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden een echte kwaal. Maar ook in 1862 - nochtans geen crisisjaar! - was er sprake van bedelarij door jongeren. Om dit tegen te gaan wenste het Bureel Van Weldadigheid niet langer steun te verlenen aan hun ouders (25).
Een andere gewoonte, die overigens niet alleen voorkwam bij kinderen maar ook bij volwassenen, was het gaan zingen voor geld in herbergen en bij particulieren. Dit gebeurde ter gelegenheid van Nieuwjaar of één of andere koninklijke feestdag. Aangezien deze inzamelingen vaak leidden tot regelrechte bedelarij werd dit door het stadsbestuur verboden (26). Of deze maatregel veel zoden aan de dijk heeft gebracht, is zeer de vraag aangezien men poogde komaf te maken met een traditie waarvan men momenteel in de streek van Aalst nog de relicten constateert (het zingen met Nieuwjaar, Driekoningen en Vastenavond).
In perioden van grote armoede gleed bedelarij af naar kleine criminaliteit. Dit is een eeuwenoud gegeven dat door verschillende denkers tijdens het *Ancien Régime* werd erkend (27). Ook tijdens de 19de eeuw werd dit argument gretig door de burgerij gehanteerd (28). Tijdens de jaren veertig en tachtig verenigden bedelaars in en

(23) *S.A.A., Briefwisseling stad 1842* (brief van het gemeentebestuur van Wieze aan Aalst, 4 februari 1842).
(24) *Mémorial administratif,* dl. I, 1817, (brief van provinciegourverneur de Keverberg aan de gemeentebesturen, 12 september en 8 november 1817).
(25) *S.A.A., Briefwisseling Bureel van Weldadigheid,* nr. 495 (brief van het Bureel van Weldadigheid aan het stadsbestuur, 21 maart 1862).
(26) *S.A.A., Gemeenteraadsverslagen,* nr. 20, 8 februari 1859, f. 169 vo.
(27) F. VANHEMELRYCK, *o.c.,* p. 165-167.
(28) E. DUCPETIAUX, *De la justice de prévoyance et particulièrement de l'influence de la misère et de l'aisence, de l'ignorance et de l'instruction sur le nombre des crimes,* Brussel, 1827, p. 17.

rond Aalst zich in groep. Alleen met het doel voor ogen om niet van honger te sterven trokken ze in massa door het land. De toestand was zo precair in 1846-49 dat men steeds meer van deze bedelaars wegens delicten moest gaan opsluiten. De kloof tussen bedelarij, landloperij en diefstal is immers maar klein. Het aantal gerechtelijke veroordelingen nam op spectaculaire wijze toe (29).

	aantal gerechterlijke veroordelingen in Oost-Vlaanderen		
jaar	aantal beschuldigden	veroordeelde tot gevangenisstraf	
		+ 1 jaar	- 1 jaar
1841	3095	132	1641
1842	4403	154	1949
1843	4611	185	2004
1844	4501	193	1965
1845	5173	180	2627
1846	6780	234	4545
1847	9650	443	6415

In Aalst zelf werd in 1846 het maximum aantal proces-verbalen opgesteld voor diefstal tijdens de 19de eeuw, namelijk 77. Ter vergelijking enkele cijfers van de volgende jaren: (30)

jaar	aantal opgemaakte proces-verbalen voor diefstal
1850	16
1855	35
1860	30
1865	21
1870	29
1875	36
1880	51
1885	41
1890	41
1895	48

Het stadsbestuur zag zich in 1845, overeenkomstig het artikel 78 van 30 maart 1836 (31), verplicht nachtwachten op te richten om "... de rust te handhaven, de eygendommen te bewaeren, en de kwaeddoeners en de nachtlopers aan te houden". Het was vooral in de landbouwgehuchten Mijlbeek en Schaerbeek dat de bedelaars met grotere driestheid optraden (32).
Ook tijdens de jaren tachtig ging armoede soms samen met kleine

(29) G. JACQUEMYNS, *Histoire de la crise économique des Flandres, 1845-1850*, Brussel, (z.d.), p. 331.
(30) *Stadsverslagen*, 1846-1850.
(31) *Pasinomie*, r. 3, dl. VI, 1836, p. 48 e.v.
(32) *S.A.A., Briefwisseling stad*, 1845 *(Reglement op de inrichting der nachtwachten der stad Aelst)*.

criminaliteit. De toenemende bedelarij in die periode was voor een groot deel te wijten aan een toestroom van buitenlandse bedelaars in Aalst (vooral uit Frankrijk, Pruisen en Nederland). Hun aantal lag zo hoog (66 in 1890, 83 in 1898) dat de overheid met de handen in het haar zat. Zo maakte de politiecommissaris in 1885 aan het college van burgemeester en schepenen melding van een aanzienlijk aantal landlopers dat hongerig op het commissariaat onderdak kwam vragen (33). De ligging Aalst tussen twee grote steden speelde hierin geen onbelangrijke rol. Vele arbeiders uit Gent die hun werk hadden verloren, pakten hun hebben en houden om hun geluk te beproeven in Brussel. Onderweg deden ze dan Aalst aan. Ofschoon men meer dan de handen vol had met de eigen behoeftigen, durfde het Bureel geen onderdak en voedsel te weigeren aan deze reizigers omdat men hen 's nachts niet op de straat zou moeten laten, wat de openbare veiligheid in het gedrang kon brengen. Men was zich goed bewust dat tussen de reizigers zich ook landlopers bevonden met heel wat minder goede bedoelingen (34). Het Weldadigheidsbureel van Gent was allesbehalve tevreden met deze gang van zaken, niet alleen omdat men de steun die het Aalsterse Bureel aan de Gentenaars verleende terug moest betalen, maar ook omdat men hierin een aansporing zag voor landlopers om in hun bestaan te volharden en over te gaan tot misdaden (35). Bedelarij, landloperij en criminaliteit waren met andere woorden fenomenen die door het Aalsterse stadsbestuur als onderling met elkaar verbonden werden beschouwd. De bestrijding van de armoede gebeurde dus niet alleen uit humanitaire overwegingen maar ook met het doel om de openbare orde te bewaren.

(33)

1889	1309	1894	2068
1890	984	1895	1820
1891	1466	1896	1479
1892	-	1897	790
1893	2973	1898	1215

cfr. *stadsverslagen 1889-1898.*

"Le nombre considérable d'individus dénuées de ressources: bien souvent en proie à la faim qui le soir se présentent au commisariat de police pour obtenir un gîte de nuit"; S.A.A., Briefwisseling Bureel van Weldadigheid, nr. 496 (brief van de politiecommissaris aan het stadsbestuur, 12 november 1885).

(34) *"... une quantité de vagabonds et de repris de justice qui parcourent le pays sans prétexte de chercher de l'ouvrage et qui sont seulement à la recherche d'occasions pour commettre de nouveaux délits...", Ibid.,* (brief van het Bureel van Weldadigheid van Gent aan Aalsters stadsbestuur, 25 mei 1886).

(35) *Ibid.*

Besluit

Evenals in het *Ancien Régime* hoorden bedelarij en landloperij tijdens de 19de eeuw thuis in de criminele sfeer. Aan de basis hiervan lag een diep ingewortelde vrees dat bedelaars en landlopers een gevaar betekenden voor de maatschappij. Ze waren degenen die hetzij uit nood hetzij uit gewoonte zich poogden te onttrekken aan een armenzorg die op dat moment wel stevig werd uitgebouwd maar toch de enige vorm van sociale zekerheid betekende. Zowel op nationaal als op lokaal vlak is het echter onmogelijk een juist beeld te schetsen in welke mate deze praktijken woekerden. In Aalst was bedelarij in principe verboden, maar een economische crisis dwong de overheid tot een verzachting in de toepassing van de wetgeving. Zeker is dat bedelaars ten allen tijde de stad overrompelden. Dat was vooral het geval bij het begin van de 19de eeuw toen de armenzorg nog niet zo uitgebouwd was en tijdens de rampzalige periode 1845-49 toen bedelarij frequent leidde tot diefstallen. Hetzelfde dreigde te gebeuren tijdens de jaren tachtig bij het doortrekken van talrijke reizigers waaronder zich echter ook heel wat landlopers bevonden.

GEZOCHT: DE RIJK

Met het oog op een studie welke ik in verband of met betrekking tot mijn familienaam wens door te voeren zou ik een oproep willen richten tot al deze die zich hetzij de rijk, De Rijck of de Ryck heten of noemen.
Ze zouden dan later in het resultaat van het opzoekingswerk kunnen delen.

Raymond De Ryck
Tennislaan 10
1710 Dilbeek.

HET WOORDENBOEK VAN DE VLAAMSE DIALEKTEN.

Begin 1986 verscheen van het *Woordenboek van de Vlaamse Dialekten,* de tweede aflevering van Deel I: *Landbouwwoordenschat.* Die aflevering verzamelt ongeveer 4.000 dialektwoorden in verband met de Behuizing: woorden voor allerlei vertrekken, stallen, schuren, bergruimten, gebinten, bakhuizen enz. De nieuwe publikatie is een goede gelegenheid om het hele projekt *Woordenboek van de Vlaamse Dialekten* (het WVD) eens aan het publiek voor te stellen.

De traditionele dialekten zijn in de moderne tijd aan zeer sterke veranderingen onderhevig. Dat is te wijten aan het feit dat de kinderen nu langer naar school gaan. Op school leren ze Algemeen Nederlands spreken, de taal van krant, radio en TV. Er is nu ook een veel grotere sociale vermenging: mensen verhuizen vlugger; echtgenoot of echtgenote wordt niet langer uitsluitend in de eigen gemeente gezocht. De jongste 40 jaar is de hele maatschappij razendsnel geëvolueerd.
Allerlei gebruiken, voorwerpen, beroepen en bezigheden horen defintief tot het verleden, samen met de typische dialektische woordenschat die er betrekking op had. Het zou zeer, zeer jammer zijn indien die woordenschat, de afspiegeling van het leven van 'vroeger', zomaar zou verdwijnen zonder dat tenminste een poging ondernomen zou worden om haar voor het nageslacht te bewaren.

Daarom is men aan de Rijksuniversiteit van Gent sedert 1972 bezig met op systematische wijze - onderwerp per onderwerp - de dialektwoordenschat van Oost-, West-, Frans- en Zeeuws-Vlaanderen te verzamelen in het WOORDENBOEK VAN DE VLAAMSE DIALEKTEN. Heel de leefwereld van de dialektspreker werd opgedeeld in 3 grote delen: De *Landbouwwoordenschat* (Deel I), de *Niet-agrarische vaktalen* zoals de terminologie van de timmerman, de steenbakker enz. (Deel II) en de *Algemene Woordenschat* Deel III). Binnen elk deel wordt nog een verdere onderverdeling gemaakt in een aantal rubrieken; zo valt de landbouwwoordenschat uiteen in 'Weiden en Akkers', 'Behuizing', 'Erf', 'Veeteelt', 'Paard' enz. Per onderdeel wordt door de redaktie van het WVD een vragenlijst gemaakt die mondeling wordt uitgetest op een aantal plaatsen. Dan wordt de vragenlijst rondgestuurd naar een groot aantal vrijwillige medewerkers die hem samen met

een dialektvaste zegsman van ter plaatse invullen. De antwoorden op die vragenlijsten worden dan gevoegd bij de woorden die de redaktie haalt uit geschreven bronnen (o.a. reeds bestaande woordenboeken, artikels van heemkundige tijdschriften enz.). Na een grondige bewerking van alle gegevens wordt dan een aflevering van het WVD gepubliceerd. In 1979 kwam de Inleiding en de eerste aflevering van Deel I van de pers (de woorden m.b.t. Akkerland en Weiland, 240 blz. met ongeveer 5.000 woorden), in 1982 verschenen van Deel II *De Strodekker* (40 blz.), *De Mandenmaker* (99 blz.) en *De Handspinner-Touwslager* (59 blz.). In 1985 kregen we de tweede aflevering van de *Landbouwwoordenschat,* nl. de *Behuizing.*

U ziet het: het WVD is vooral bezig met de landbouw. De woordenschat in verband met het traditionele boerenbedrijf weerspiegelt immers het best de oude agrarische Vlaamse kultuur, het resultaat van een eeuwenlange evolutie. Sinds enkele jaren is er ook veel onderzoek gedaan naar andere beroepen die met uitsterven zijn bedreigd (wagenmaker, gareelmaker e.d.). Vragenlijsten over de *Algemene Woordenschat* zijn in voorbereiding.

Het welslagen van een grote onderneming als het WVD staat of valt met de vrijwillige medewerkers die regelmatig de vragenlijsten invullen. De redaktie van het WVD hoopt ook nog nieuwe medewerkers te werven, mensen die begaan zijn met het verdwijnen van de traditionele volkstaal en die bereid zijn om daaraan samen met hen iets te doen. Iedereen die medewerker wil worden van het WVD, of die de reeds verschenen afleveringen wil kopen, kan kontakt opnemen met de redaktie (Woordenboek van de Vlaamse Dialekten, Blandijnberg 2, 9000 Gent 091/257611 toestel 4104). De namen van de medewerkers worden in het woordenboek vermeld; ze krijgen ook 25% reduktie op de prijs van de laatste aflevering.

HET LAND VAN AALST — REEDS VERSCHENEN JAARGANGEN.

Reeds verschenen jaargangen worden verkocht à 400,- fr. per volledige jaargang of à 75,- fr. per los nummer.

De verzending gebeurt na storting van het verschuldigde bedrag op rekening nummer 001-0561340-77 van "Het Land van Aalst, Oude jaargangen Tulpstraat 1, 9308 Aalst/Hofstade.

Alle jaargangen zijn nog in voorraad, uitgezonderd de onderstaande, waarvan nog slechts de aangeduide nummers beschikbaar zijn :

1949	(1)	uitverkocht
1950	(2)	nummers 1-2-3
1951	(3)	nummers 1-2-4
1952	(4)	nummers 1-2-3-4-5
1953	(5)	uitverkocht
1954	(6)	nummers 2-3-4-5-6
1959	(11)	nummers 3-4
1960	(12)	nummers 2-3-4-5-6
1961	(13)	nummers 2-3-4-5-6
1962	(14)	nummers 2-3-4-5-6
1965	(17)	nummers 1-2-5-6
1966	(18)	nummers 1-4-5-6
1967	(19)	nummers 1-2-5-6
1976	(28)	nummer 1
1977	(29)	nummers 1-2-4-5-6
1979	(31)	nummers 1-2-4-5-6
1983	(35)	nummers 2-3-4-5-6

Volgende overdrukken zijn nog beschikbaar :

Marcel Cornelis : Buitenpoortersboeken van Geraardsbergen.
Genaaid : 600,-fr. - Gebonden : 750,-fr.

Herman Van Isterdael e.a. : Bibliografie van de Gemeenten van het Land van Aalst (1950-1983).
2 banden - 915 blz. : 900,-fr. (gebeurlijk te verhogen met 50,-fr. portonkosten.

Frans Couck : Familie Sonck te Denderleeuw - 1960 - 25,-fr.

J. De Brouwer : Herbergnamen in het Land van Aalst vóór 1780 - 25,-fr.

J. De Brouwer : Toponiemen te Erembodegem - 100,-fr.

J. De Brouwer : Priester Daens en de opkomende kristelijke demokratie. 1967 - 25,-fr.

J. De Brouwer : De Pauselijke Zouaven. - 1969 - 25,-fr.

L. Van Durme : Het Uithof van de abdij van Ninove te Dikkelvenne en Velzeke. - 1985 - 25,-fr.

L. Beeckmans : Een stenen artefact uit Bambrugge - De Burcht van de Heerlijkheid Hasselt - Een 16e-eeuwse muntschat uit Ninove - 1985 - 25,-fr.

R. Opsommer : De Geraardsbergse Stadschepenbank 1280-1360. 1985 - 25,-fr.

HET LAND VAN AALST

TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Ere-Voorzitters : F. Courteaux
L. De Rijck

Ere-Bestuurslid : A. Van Lil,
initiatiefnemer en medestichter

Voorzitter : L. Robijns

Ondervoorzitter : H. Van Isterdael

Beheerder : G. Van Bockstaele, Bevegemstraat 14, 9620 Zottegem
Tel. (091) 60 19 04

Redactiesecretarissen : S. De Lange - M. Cherreté

Verslaggever : B. Boel

Archivarissen - Bibliotecarissen : C. Uyttersprot - M. Uyttersprot

Public-relations : M. Cock

Redactieadres en recensie :
C. Uyttersprot, Eikstraat 50, 9300 Aalst

Het tijdschrift wordt uitgegeven met de steun van de Vlaamse Gemeenschap, het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen en de stad Aalst.

Prijs voor het Jaarabonnement :

Voor leden : 400 fr., steunende leden : 600 fr. en ereleden 1.200 fr. te storten op P.C.R. 000-0586911-61 «Het Land van Aalst», Bevegemstraat 14, 9620 Zottegem.

INHOUD NUMMER 1 - 1987

W.L. BRAEKMAN, Drie processen te Vlierzele uit het begin van de XVe eeuw 1-14

E. COSYNS, Het Geitebos (Zandbergen, O.-Vl.) : historiek van een "oud-bosgebied" 15-35

D. VAN DE PERRE, Vraag om een duiveluitdrijving bij paarden te Denderwindeke 36

P. PRAET, Bedelarij in Aalst tijdens de 19de eeuw 37-46

Het Woordenboek van de Vlaamse Dialekten 47-48